MASARYKOVA UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Vliv canisterapie na sebepojetí dítěte a dospívajícího s PAS v kontextu interpretační roviny artefiletiky

Bakalářská práce

JULIE RYCHTECKÁ

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Sochor, Ph.D.

Katedra speciální pedagogiky
Katedra speciální a inkluzivní pedagogiky

Brno 2024

MUNI
PED

Bibliografický záznam

Autor:	Julie Rychtecká Pedagogická fakulta Masarykova univerzita Katedra speciální pedagogiky
Název práce:	Vliv canisterapie na sebepojetí dítěte a dospívajícího s PAS v kontextu interpretační roviny artefiletiky
Studijní program:	PdF B-SPZP Speciální pedagogika
Studijní obor:	Katedra speciální a inkluzivní pedagogiky
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Sochor, Ph.D.
Rok:	2024
Počet stran:	109
Klíčová slova:	canisterapie, poruchy autistického spektra, artefiletika, akční výzkum, sebepojetí

Bibliographic record

Author: Julie Rychtecká
Faculty of Education
Masaryk University
Department of Special and Inclusive Education

Title of Thesis: The influence of canine-assisted therapy on the self-concept of a child and adolescent with ASD in the context of the interpretation levels of artephiletics

Degree Programme: Bachelor

Field of Study: PdF B-SPZP Special Education

Supervisor: Mgr. Pavel Sochor, Ph.D.

Year: 2024

Number of Pages: 109

Keywords: Canine-assisted therapy, autism spectrum disorders, artephiletics, action research, self-concept

Anotace

Bakalářská práce je členěna do čtyř kapitol. První tři kapitoly tvoří teoretický rámec a poslední kapitola má empirický charakter. Teoretická část vymezuje problematiku poruch autistického spektra, canisterapie a artefiletiky. Výzkumná část byla provedena v nestátní neziskové organizaci metodou kvalitativního akčního výzkumu a jejím hlavním cílem bylo ověřit efektivitu intervence za využití canisterapeutického psa na sebepojetí dítěte a dospívajícího s poruchou autistického spektra.

Abstract

The bachelor thesis is divided into four chapters. The first three chapters form the theoretical framework and the last chapter is empirical. The theoretical part defines the issues of autism spectrum disorders, canine-assisted therapy and artephiletics. The research part was conducted in a non-governmental non-profit organization using the qualitative action research method and its main aim was to verify the effectiveness of an intervention using a therapeutic dog on the self-concept of a child and adolescent with autism spectrum disorder.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

V Brně 20. dubna 2024 .....

Julie Rychtecká

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Pavlu Sochorovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup. Také bych ráda poděkovala neziskové organizaci za možnost realizace výzkumu a spolupráci. Poděkování patří informantům za účast, ochotu a sdílnost při sběru dat k praktické části.

Obsah

Seznam obrázků 13

Seznam tabulek a schémat 14

Seznam pojmů a zkratek 15

Seznam příloh 16

Úvod 17

1 Poruchy autistického spektra 18

1.1 Terminologické vymezení ... 18

1.2 Charakteristika osobnosti dítěte a dospívajícího s PAS ... 23

1.3 Charakteristika sociálních služeb pro osoby s PAS ... 26

2 Canisterapie 32

2.1 Terminologické vymezení v kontextu zooterapie ... 32

2.2 Terminologické vymezení a metody canisterapie ... 34

2.3 Canisterapie v ČR ... 36

2.4 Canisterapie u osob s PAS ... 36

3 Artefiletika 42

3.1 Vymezení konceptu pro potřeby speciální pedagogiky ... 42

3.2 Osoby s PAS a jejich vyjádření pomocí výtvarných prostředků ... 44

4 Vliv canisterapie na sebepojetí dítěte a dospívajícího s PAS v kontextu interpretační roviny artefiletiky 46

4.1 Cíl výzkumného projektu a metodologie ... 46

4.2 Etické aspekty výzkumu ... 51

4.3 Popis výzkumného šetření ... 52

4.4 Charakteristika výzkumného prostředí a vzorku ... 53

4.5 Zpráva z výzkumného projektu ... 55

5 Závěr **74**

Použité zdroje **79**

Příloha A Výtvarná reflexe participantů **96**

Příloha B Záznamový arch **102**

Příloha C Informace o výzkumu **104**

Příloha D Vzor informovaného souhlasu **106**

Seznam obrázků

Obrázek 1: Adam – 2. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 2: Katka – 1. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 3: Katka – 2. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 4: Katka – 3. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 5: Katka – 4. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 6: Katka –5. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 7: Vojtěch – 1. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 8: Vojtěch – 2. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 9: Vojtěch – 3. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 10: Vojtěch – 4. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 11: Vojtěch – 5. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Seznam tabulek a schémat

Tabulka č. 1: Subtypy PAS dle MKN-11

Tabulka č. 2: Seznam participantů

Schéma č. 1: Model realizovaného akčního výzkumu

Schéma č. 2: Získání dat dle vlastního schématu

Schéma č. 3: Triangulace dat dle vlastního schématu

Seznam pojmů a zkratek

AAA	–	animal-assisted activities
AAAIP	–	Asociation of Animal-Assisted Intervention Professionals
AAE	–	animal-assisted education
AAI	–	animal-assisted intervention
ADHD	–	porucha pozornosti s hyperaktivitou
ASD	–	autism spectrum disorder
DSM	–	Diagnostický a statistický manuál
ESAAT	–	European Society for Animal Assisted Therapy
IAHAIO	–	International Association of Human-Animal Interaction Organizations
ICD	–	International Classification of Diseases
IVP	–	individuální vzdělávací plán
MKN	–	Mezinárodní klasifikace nemocí
PAS	–	poruchy autistického spektra
Tzv.	–	takzvaně
VO	–	výzkumná otázka
WHO	–	World Health Organization

Seznam příloh

Přílohy v textu

Příloha A Výtvarná reflexe participantů **Chyba! Záložka není definována.**

Příloha B Záznamový arch **Chyba! Záložka není definována.**

Příloha C Informace o výzkumu **Chyba! Záložka není definována.**

Příloha D Vzor informovaného souhlasu **Chyba! Záložka není definována.**

Úvod

Zvíře je po boku člověka již mnohá staletí. Pes se stal součástí nejedné domácnosti a často je právoplatným členem rodiny. Taktéž lidská potřeba tvořit, vyjádřit se pomocí symbolů a graficky znázornit prožívanou situaci je v nás zakódována od nepaměti. Obě zmiňované skutečnosti mají na člověka bezesporu pozitivní účinky a přispívají k psychické pohodě. Ve speciální pedagogice se oba aspekty hojně využívají v rámci komplexní péče o jedince s postižením ve formě terapie, tedy canisterapie a arteterapie.

Zajímám se o tvorbu osob s jinakostí a zároveň vnímám přínos propojení člověka a zvířete. Se svou fenkou jsem se canisterapii věnovala jako dobrovolník a získané zkušenosti jsme následně využily při absolvování canisterapeutické zkoušky, kterou jsme úspěšně složily. S pozitivními účinky canisterapie u osob s PAS jsem se seznámila i v rámci praxí v průběhu studia speciální pedagogiky.

Teoretická část bakalářské práce vymezuje oblast poruch autistického spektra, věnuje se canisterapii a artefiletice s důrazem na výtvarný projev osob s PAS. Praktická část je zaměřena na canisterapii a zkoumá její vliv na sebepojetí dítěte a dospívajícího s poruchou autistického spektra.

1 Poruchy autistického spektra

1.1 Terminologické vymezení

Téma poruch autistického spektra (PAS) je pojímáno napříč různými disciplínami. Kromě medicínských oborů se touto problematikou zabývá sociální pedagogika, psychologie a v neposlední řadě speciální pedagogika. V českém prostředí se poruchy autistického spektra řadí do oblasti psychopedie, což je disciplína specializující se na osoby s mentálním postižením. Adekvátnost tohoto zařazení je však diskutabilní vzhledem k tomu, že intelektové schopnosti mohou být u některých osob s PAS zachovány (Bazalová, 2012).

Poruchy autistického spektra jsou charakterizovány přetrvávajícími nedostatky ve schopnosti navazovat a udržovat vzájemné sociální interakce a sociální komunikaci. Vyskytují se různé vzorce omezujícího, opakujícího se, nepružného chování, zájmů nebo činností, které jsou zjevně netypické nebo nadměrné vzhledem k věku a sociokulturnímu prostředí jedince (Bazalová, 2023; Thorová, 2023; World Health Organization, 2019).

Definice z českého prostředí korespondují i se zahraniční literaturou. Lze uvést pojetí významné americké psycholožky a vědkyně Catherine Lord, která se problematikou PAS dlouhodobě zabývá. Poruchu autistického spektra definuje jako konstrukt používaný k popisu jedinců se specifickou kombinací poruch sociální komunikace a opakujícího se chování, vysoce omezených zájmů a/nebo smyslovým chováním, které se objevuje již v raném věku (Lord et. al., 2020). V mezinárodním kontextu se používá pojem autism spectrum disorder (ASD).

Termíny pojící se s tématem autismu nejsou v rámci České republiky sjednoceny. Aktuálně se využívá pojem poruchy autistického spektra, se kterým pracují aktuální verze Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-11) (World Health Organization, 2019) a Diagnostického a statistického manuálu (DSM-V) (American Psychiatric Association, 2013).

V praxi je možné se setkat s pojmy pervazivní vývojové poruchy a autismus (Bartoňová, 2019), které jsou ještě v některých institucích

či mezi laickou veřejností stále používané. V dřívější terminologii se používaly pojmy autistická psychóza, časný infantilní autismus, raný dětský autismus či autistické rysy (Pastieriková, 2013). Pojem autismus je ve společnosti ustálený a používá se jako zjednodušující výraz pro celou kategorii poruch, není však aktuální (Ošlejšková, 2008).

Do české terminologie se postupně zavádí pojmy neurodiverzita, neurodivergence a neuroatypičnost, které se v zahraniční praxi již dlouhodobě využívají. Autorka Holá (2022) v článku pro časopis Atyp Magazín ve shodě s Baron-Cohenem (2017) uvádí, že termín neurodiverzita byl poprvé představen již v roce 1997 australskou socioložkou Judy Singer. Za autorku slova neurodivergentní je považována Kassiane Asasumasu, která jej používá od roku 2010. Obě ženy jsou na spektru autismu (Holá, 2022; Walker, 2022). Neurodiverzita odkazuje na fakt, že lidská mysl je rozmanitá a mezi lidmi existuje nekonečná variabilita neurokognitivních funkcí (Walker, 2022). V nejširším slova smyslu považuje koncept neurodiverzity jiný neurologický vývoj za normální lidskou odlišnost (Jaarsma & Welin, 2012). Osobu, jejíž kognitivní funkce jsou odlišné od převládajících společenských norem, lze označit jako neurodivergentní či neuroatypickou. Koncept se nevztahuje pouze na problematiku autismu, ale zahrnuje i další formy neurologické odlišnosti, jako například epilepsie, dyslexie či ADHD. Opakem slova neurodivergentní je pojem neurotypický, který označuje způsob kognitivního fungování spadající do převládajících standardů „normality“ (Holá, 2022; Walker, 2022).

V odborné literatuře se slovo porucha objevuje ve tvaru jednotného i množného čísla. Otázkou zůstává, zda je termín autism spectrum disorder přeložen do češtiny výstižně, protože může být mylně interpretován. Adekvátní alternativou mohou být pojmy „porucha ze spektra autismu“ či „porucha z autistického spektra“ (Bazalová, 2023). Adamus et al. (2017) uvádí termíny autistické spektrum či autistické kontinuum.

V poslední době se objevují dva přístupy: upřednostňující osobu (anglicky person-first language) a upřednostňující identitu (anglicky identity-first language) (*Writing Respectfully: Person-First and Identity-First Language*, 2023). Podle první možnosti, kdy je důraz kladen na osobu, je korektní použít slovní spojení člověk s autismem. V případě

pohledu založeném na identitě bychom hovořili o autistovi či autistické osobě (*Autista nebo člověk s autismem – autistická identita*, 2016).

Studie autorů Keating et al. (2022) představuje první mezinárodní výzkum zabývající se preferencemi užívání jazyka v souvislosti s autismem. Celkem bylo dotázáno přes 650 anglicky mluvících dospělých osob s autismem. Ve všech zemích byly upřednostňovány výrazy vyjadřující identitu člověka, tedy výrazy jako autista a podobně. Navzdory tomu výsledky ukazují velkou variabilitu i v rámci komunity osob s autismem. Například autistická spisovatelka, aktivistka a bloggerka Alyssa Hillary zastává pohled založený na identitě. V knize Skuteční experti (The Real Experts: Readings for Parents of Autistic Children, 2015), která je psána dospělými autory na spektru autismu, uvádí, že autismus je všeprostupující a považuje jej proto za definující znak. Dále vysvětluje, proč autismus vnímá jako součást své identity. Tvrdí, že neexistuje její neautistická verze, která by se dala od zbytku oddělit (Hillary, 2015, překlad *Autista nebo člověk s autismem – autistická identita*, 2016).

V česky psané odborné literatuře v současné době převládá přístup vyzdvihující nejdříve osobu, a až poté její specifika. Autorka Šporclová (2018) upozorňuje, že při odkazování na osoby s postižením by se nemělo vycházet z názvu jejich diagnózy, a sama používá slovní spojení osoba s autismem.

V bakalářské práci jsou termíny autismus a porucha autistického spektra považovány za synonyma. Užívány jsou formy jednotného i množného čísla.

Poruchy autistického spektra dle MKN-10 a MKN-11

Za historicky první práci, která se zabývá problematikou PAS, se považuje dílo pedagoga Hellera, který na počátku 20. století popsal infantilní demenci (Hrdlička, 2014; Ošlejšková, 2006).

V české literatuře se o autismu, jak tehdy byla porucha autistického spektra nazývána, poprvé zmiňuje MUDr. Růžena Nesnídalová v roce 1960. V roce 1973 publikovala průlomovou monografii pod názvem Extrémní osamělost (Bazalová, 2012).

Další klíčovou osobností, která v osvětě problematiky autismu sehrála důležitou roli, se stala Ing. Miroslava Jelínková. Její překlady zahraničních publikací zprostředkovaly českým čtenářům tehdejší poznatky světových oborníků na poli autismu. Začátkem 90. let 20. století zastávala vedoucí pozici nově vzniklého klubu Autistik, který byl založen z vlastní iniciativy rodičů dětí s autismem (Bazalová, 2011; *Činnost spolku Autistik*, 2023; Čadilová et al., 2012). V roce 2004 byla paní Jelínková za svou práci v pozici předsedkyně tohoto občanského sdružení oceněna ministryní zdravotnictví (*Činnost spolku Autistik*, 2023).

Světová zdravotnická organizace (WHO) vydává publikaci Mezinárodní klasifikace nemocí, která sjednocuje systém značení a třídění onemocnění, poruch, zdravotních problémů a dalších zdravotních stavů (Zvolský et al., 2023). Její 10. revize (MKN-10) zahrnuje poruchy autistického spektra mezi poruchy psychického vývoje, konkrétně mezi pervazivní vývojové poruchy, které charakterizuje deficity v sociální interakci a komunikaci doprovázené stereotypním souborem zájmů a činností (MKN-10, 2023). Její terminologie již není aktuální, ale v praxi některých organizací se stále používá.

V roce 2018 byla publikována aktualizovaná verze, tedy 11. revize Mezinárodní klasifikace nemocí, která zahrnuje řadu podstatných obsahových i technických úprav (World Health Organization, 2019; Zvolský et al., 2023). Výrazné změny se projevily i v terminologii a klasifikaci PAS, díky kterým MKN-11 více odpovídá klasifikaci dle Diagnostického a statistického manuálu duševních poruch (DSM-V), používaném ve Spojených státech amerických (American Psychiatric Association, 2013; Thorová, 2023; Šporclová, 2018).

Mezinárodní klasifikace nemocí 11. revize řadí poruchy autistického spektra do kategorie neurovývojových poruch, která spadá do kategorie duševních, behaviorálních a neurovývojových poruch (6A) (Thorová, 2023). Tato skupina sdružuje syndromy, pro které jsou charakteristické zásadní deficity kognitivních funkcí, schopnosti kontrolovat vlastní emoce či deficity behaviorální. Tyto poruchy jsou obvykle doprovázeny distresem a projevují se v individuální rovině jedince i jeho rodiny. Narušení se dále může promítat i do vzdělávání, fungování ve společnosti či pracovní oblasti (World Health Organization, 2019).

Neurovývojové poruchy jsou dle MKN-11 behaviorální poruchy a poruchy kognitivních funkcí vyskytující se již v časném vývojovém období člověka. Zásadní komplikace se objevují v oblasti inteligence, motoriky, komunikace a sociability. Příčiny vzniku těchto poruch mnohdy nejsou objasněny (World Health Organization, 2019).

Do kategorie duševních, behaviorálních a neurovývojových poruch, která nahradila původní kategorii pervazivních vývojových poruch, se kromě poruchy autistického spektra (6A02) řadí také vývojové poruchy intelektu (6A00) a další vývojové poruchy (Thorová, 2023; World Health Organization, 2019).

Významnou změnou, která se dotkne nejen odborníků, ale i laické veřejnosti, je úplné zrušení diagnózy Aspergerův syndrom. Mertin (2018) uvádí, že se nepodařilo najít takové diagnostické znaky, které by jednoznačně a kvalitativně odlišovaly autismus od Aspergerova syndromu, a diagnóza proto byla nadbytečná (Mertin, 2018). V současné době přechodného období není známo, který termín bude v příštích letech označovat symptomatiku Aspergerova syndromu. Dle odhadu Bazalové (2023) lze uvažovat o kategoriích porucha autistického spektra (6A02.0), porucha autistického spektra bez poruchy vývoje intelektu a s narušeným funkčním jazykem (6A02.2) či vývojová jazyková porucha s narušením hlavně pragmatického jazyka (6A01.22). Autorka předpokládá, že termín Aspergerův syndrom v praxi setrvá (Bazalová, 2023).

MKN-11 (Thorová 2023; World Health Organization, 2019) uvádí 8 subtypů poruchy autistického spektra související s úrovní intelektu (bez narušení, s narušením) a funkčního jazyka (tři kategorie), čímž reflektuje celé spektrum symptomatiky PAS. Pro přehlednost byl výčet zpracován formou tabulky (tabulka č. 1).

Tabulka č. 1: *subtypy PAS dle MKN-11*

Kód	Intelektový vývoj	Funkční jazyk
6.A02.0	bez poruchy	s mírným nebo žádným narušením
6.A02.1	s poruchou	s mírným nebo žádným narušením
6.A02.2	bez poruchy	s narušením
6.A02.3	s poruchou	s narušením
6.A02.4	bez poruchy	s absencí
6.A02.5	s poruchou	s absencí
6.A02.Y	jiná specifická porucha	
6.A02.X	nespecifikovaná	

Zdroj: Thorová (2023); World Health Organization (2019)

Charakteristika jednotlivých subtypů je v českém jazyce dostupná pouze ve vlastním překladu autorek Bazalové (2023) v publikaci Psychopedie a Thorové (2023) na portálu autismport.cz.

V praxi se dále používá klasifikace PAS podle adaptability a fungování v každodenním životě. Z tohoto úhlu pohledu lze PAS dělit na vysoce funkční, středně funkční a nízko funkční (Bazalová, 2023). Funkčnost odkazuje na způsob, jakým jedinec funguje v běžném společenském životě. Klasifikace dle funkčnosti není oficiální. V České republice se využívá v neziskovém sektoru. Dále existuje klasifikace PAS z pohledu sociálního chování, která popisuje 5 typů jedinců PAS na základě sociální interakce (Bazalová, 2011).

1.2 Charakteristika osobnosti dítěte a dospívajícího s PAS

Charakteristika poruch autistického spektra je velmi rozmanitá (Šporclová, 2018). Pojem spektrum podtrhuje skutečnost, že jedinci se stejnou diagnózou mohou mít zcela odlišné projevy (Thorová & Šporclová, 2012). Symptomy se vyskytují v různé frekvenci i míře závažnosti a navíc mohou různě kombinovat, takže v podstatě neexistují dva jedinci se stejnými projevy (Bazalová, 2023; Thorová, 2016;

Zumrová, 2022). Během vývoje jedince se intenzita symptomatiky může měnit. Při vhodně nastavené intervenci a úpravě prostředí je možné přispět ke zlepšení funkčního chování a komunikace jedince v situacích každodenního života (Čadilová et al., 2012).

Dříve používanou triádu diagnostických kritérií PAS, do které spadala sociální interakce a sociální chování, komunikace a představivost, spojená se stereotypním okruhem zájmů (Adamus et al., 2017; Bazalová, 2012; Čadilová et al., 2012; Thorová, 2016) nahradilo dyadické pojetí symptomatiky PAS. Dyáda projevů, která je tvořena pouze dvěma kategoriemi. První skupinou je komunikace a sociální chování, která je v MKN-10 rozdělena na dvě samostatné jednotky. Druhou samostatnou kategorii tvoří repetitivní vzorce chování (Bazalová, 2023).

Sociální chování a komunikace

Problematika sociálního chování u osob s PAS je velmi komplexní a zahrnuje řadu faktorů, které jej ovlivňují, například individuální vlastnosti jedince, konkrétní situace a další okolnosti. Narušení v oblasti sociálních interakcí je kvalitativního charakteru a vyskytuje se v celém kontinuu příznaků (Čadilová & Žampachová, 2015; Ošlejšková, 2006). Celkově lze konstatovat, že navazování sociálního kontaktu s okolím je doprovázeno kvalitativními deficity v sociálních dovednostech, které se mohou projevovat pasivitou v navazování vztahu, malou radostí ze sociální interakce či naopak nevhodným, přehnaným nebo nepřiměřeným chováním vůči okolí. Některé osoby s poruchou autistického spektra mají potíže s porozuměním sociálním konceptům jako je přátelství, navazování a udržování vztahů mezi vrstevníky i osobami jiných věkových kategorií. Pro osoby s PAS je náročné pochopit pravidla v sociální skupině nerozumí nutnosti podřizovat se jejím normám, respektovat autoritu, kooperovat či přijmout sociální roli. Deficity v sociálním chování se promítají i do oblasti hry. Zapojení se do kolektivních aktivit, her a soutěží může být velmi náročné a vyžaduje individuální přístup. Některé osoby s PAS se potýkají s obtížemi pochopit a dodržovat pravidla hry či akceptovat prohru (Čadilová & Žampachová, 2015). Neochota účastnit se kolektivních aktivit a navazovat sociální kontakt může plynout i z nedostatečné schopnosti vcítit se do prožívání ostatních osob

a vnímat jejich potřeby, tzv. sociální slepoty (Bazalová, 2017; Čadilová et al., 2012). Obtíže v sociální oblasti jsou dále patrné v neverbální komunikaci jedince s PAS a projevují se odlišným postojem těla, gestikou, mimikou či udržováním očního kontaktu. Nedostatky v oblasti komunikace se projevují v expresivní i receptivní složce řeči. Lidé s PAS, kteří komunikují verbálně, mohou používat stereotypní, repetitivní vzorce řeči (Čadilová et al., 2012). U některých osob s PAS jsou narušené prozodické faktory řeči, což může přispívat k nedorozumění a dalším komunikačním obtížím. Vyskytuje se monotónnost či naopak přehnaná intonace řeči. Komunikace není vždy funkční. V řeči jsou patrné echolálie, řečové perseverace či ulpívání na tématech (Bazalová, 2012; Bazalová, 2017; Čadilová & Žampachová, 2015). Jedinci mohou mít problém s porozuměním abstraktních pojmů a sdělení mohou chápat doslovně (Bazalová, 2023).

U osob s PAS se mohou vyskytovat další projevy, které výrazně ovlivňují jejich každodenní fungování a kvalitu života. Jedná se o takzvané nespecifické rysy v chování. Při diagnostice PAS se k nim nepřihlíží, ale jejich výskyt je častý. Profil kognitivních schopností může být nerovnoměrný. Jedinci mohou nepřiměřeně reagovat na smyslové podněty, například zvuky, světla, taktilní podněty či vůně. Jedná se o hypersenzitivitu, tedy zvýšenou dráždivost smyslové soustavy (Bazalová, 2023, Čadilová et al., 2012). Častá je emoční labilita, afekty či úzkost a neadekvátní reakce na situaci smíchem nebo pláčem (Adamus et al., 2017; Bazalová, 2023). Dále se vyskytují motorické stereotypie, například tleskání či luskání prsty. Osoby mohou být fascinovány pohybem různých předmětů, které rádi pozorují. Patrné jsou i potíže se spánkem a příjmem potravy (Čadilová et al., 2012).

Imaginace spojené se stereotypním okruhem zájmů

Kvalitativní deficity v oblasti představivosti se projevují opakujícím se rigidním chováním, ulpíváním na rituálech a vyhraněním stereotypních zájmů. Osoby s PAS se mohou svým zájmům věnovat velmi intenzivně až obsesivně. Úzký okruh zájmů souvisí s deficity exekutivních funkcí. Narušená schopnost anticipovat sled událostí může vyústit k vyžadování struktury, řádu, symetrie a stálosti (Adamus et al., 2017;

Bazalová, 2012). Stereotypní vzorce chování se mohou projevovat i jako nutkání manipulovat s předměty, řadit je dle určitého kritéria a dorovnávat nepřesnosti. Může být přítomné i přehnané lpění na konkrétních objektech (Adamus et al., 2017). Narušení v oblasti představivosti se promítá také do schopnosti plánovat či přizpůsobovat se změnám (Čadilová & Žampachová, 2015).

Emocionalita

Limity v rozvoji emocionální inteligence mohou značně ovlivnit schopnost jedince s PAS porozumět vlastním pocitům i pocitům ostatních. Lidé s PAS se mohou setkat s obtížemi regulovat a vyjadřovat emoce. To může vést k problémům v sebepojetí, sklonům k sebepodceňování či sebeobviňování se z chyb. Narušená je schopnost kontrolovat vlastní chování, časté jsou výkyvy nálad, záchvaty zlosti a nepřiměřené reakce (Čadilová & Žampachová, 2015). Uvedené projevy mají velký dopad na vytváření a udržování mezilidských vztahů, a tedy i celkovou kvalitu života jedince s PAS.

1.3 Charakteristika sociálních služeb pro osoby s PAS

Sociální služby jsou v České republice poskytovány na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Jedná se o činnosti, které usilují o začlenění osob v nepříznivé sociální situaci do společnosti a předchází jejich vyloučení („Zákon č. 108/2006 Sb. zákon o sociálních službách“, 2024). Sociální služby pro osoby s PAS spadají do nestátního neziskového sektoru. Jeho rozvoj je v posledních letech doprovázen rozvojem komunitních a terénních služeb, které často vznikaly díky iniciativě rodičů dětí s postižením. Ve společnosti se diskutovalo o negativních dopadech ústavní péče a vynořovalo se téma deinstitucionalizace. Česká republika v roce 2007 schválila dokument s názvem Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb v jiné typy sociálních služeb, poskytovaných v přirozené komunitě uživatele a podporující sociální začlenění uživatele do společnosti (*Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb*, n.d.). Deinstitucionalizace představuje snahu

vytvořit udržitelnou síť terénních a komunitních služeb namísto institucionální ústavní péče. Poskytovatelé sociálních služeb na tuto změnu reagují reflektováním potřeb uživatele a snaží se o jeho začlenění do běžného společenského života (*Manuál transformace ústavů. Deinstitucionalizace sociálních služeb*, 2013). Ministerstvo práce a sociálních věcí podporuje změnu v poskytování sociálních služeb (Palme, 2016). Pozitivním aspektem deinstitucionalizace je podpora nezávislosti, odpovědnosti a kompetencí osob s postižením, a tedy i jejich aktivního začleňování do života ve společnosti (Národní centrum podpory transformace sociálních služeb, 2013).

Děti s poruchou autistického spektra a jejich rodiny mohou využívat službu rané péče. Jedná se o převážně terénní službu sociální prevence, kterou může využívat dítě se zdravotním postižením do věku 7 let. Další službou jsou sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Představují důležitou formu terénní či ambulantní sociální práce, jejímž cílem je poskytnou oporu rodině ve složité životní situaci tak, aby se děti mohly nacházet v bezpečném prostředí podporující jejich zdravý rozvoj. Poskytovatelé sociálních služeb zajišťují i odborné sociální poradenství. Cílem této služby je pomoci osobám s PAS a jejich rodinám řešit obtížné životní situace, podporovat jejich začlenění do společnosti, předcházet sociálnímu vyloučení a pomoci s uplatňováním práv. Odlehčovací služby jsou služby sociální péče poskytované osobám se sníženou soběstačností, které sdílí domácnost se svými pečujícími osobami. Rodinný příslušník, který péči zajišťuje, si tak může dočasně odpočinout. Ambulantní služby jsou poskytovány také v centrech denních služeb a v denních stacionářích. Čerpání pobytových služeb umožňují týdenní stacionáře, domovy se zvláštním režimem, domovy pro osoby se zdravotním postižením a chráněné bydlení. Sociální rehabilitace je důležitá terénní i ambulantní služba, která pomáhá lidem se zdravotním postižením nebo jiným znevýhodněním rozvíjet dovednosti potřebné pro co nejvyšší možnou míru samostatného a nezávislého života („Zákon č. 108/2006 Sb. zákon o sociálních službách“, 2024).

V České republice se dlouhodobě diskutuje o nedostatečné podpoře osob s PAS z důvodu nedostatku sociálních služeb. Zejména

u jedinců s PAS a přidruženými poruchami v oblasti učení, komunikace a chování, často vede k tomu, že se ocitají mimo systém sociálních služeb. Výsledkem pak je obrovská zátěž pro jejich rodiny, které se o ně musí často postarat sami bez adekvátní odborné pomoci (Křečková & Šimáček, 2018). V reakci na vzrůstající počet stížností na nedostatečné zajištění sociálních služeb pro osoby s PAS realizovala v roce 2017 tehdejší veřejná ochránkyně práv Mgr. Anna Šabatová, Ph.D. výzkum mapující jejich dostupnost. Výsledky výzkumného šetření poukazují na nevyváženost nabídky sociálních služeb pro osoby s PAS. Značné problémy byly především s dostupností pobytových sociálních služeb pro klienty s poruchou autistického spektra. Naopak lépe dostupné byly některé terénní a ambulantní služby jako raná péče nebo osobní asistence (Šabatová, 2018).

Výzkum realizovaný spolkem Naděje pro děti úplňku, z. s, který mapoval kvalitu a dostupnost sociálních služeb pro osoby s poruchou autistického spektra v České republice (Křečková & Šimáček, 2018), přináší shodné výsledky. Uvádí, že nedostatek se týká všech typů služeb, tedy kromě pobytových i terénních a ambulantních, avšak nejhorší situace je právě u služeb pobytových. Mezi možné příčiny autoři zahrnují nedostatek pečujícího personálu a odborných pracovníků z důvodu jejich nízkého finančního ohodnocení a zároveň velké náročnosti péče o osoby s PAS. Dále uvádí zvýšené nároky na počet pracovníků a z toho plynoucí vysokou nákladnost poskytování služby (Křečková & Šimáček, 2018).

Organizace poskytující sociální služby pro osoby s PAS

Následující přehled uvádí důležité nestátní neziskové organizace, které se specializují na péči o jedince s PAS a jejich rodinné příslušníky. Byl sestaven na základě výročních zpráv, které lze nalézt v online prostředí webových stránek organizací. Všechny organizace nabízí registrované sociální služby a lze je dohledat v Registru poskytovatelů služeb Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky. Při zpracování následujícího přehledu byl kladen důraz na zmapování dostupnosti zooterapie a arteterapie (případně artefiletiky) v těchto organizacích.

V České republice působí nestátní neziskové organizace ve formě spolku, ústavu, nadace a nadačního fondu. Klíčovou organizací je pražský

Národní ústav pro autismus (NAUTIS), který významně přispívá k systémovým změnám a rozvoji komplexní péče o osoby s poruchami autistického spektra. Působí od roku 2003 a v České republice je považován za největší organizaci poskytující služby tohoto typu. Aktivity a projekty NAUTIS (např. Nakladatelství Pasparta) jsou uznávány jako příklady dobré praxe i na mezinárodní úrovni (*O nás*, 2024). Mateřská škola při Národním ústavu pro autismus mimo jiné využívá pozitivního působení psa na člověka. Za dětmi s PAS pravidelně dochází canisterapeutické týmy z Občanského sdružení Hafík (*Mateřská škola při NAUTIS*, 2024).

Dále nelze opomenout organizaci Paspoint z. ú., která poskytuje své služby klientům v Jihomoravském kraji. Organizace existuje od roku 2002, do konce roku 2016 působila pod názvem Asociace pomáhající lidem s autismem APLA-JM, o.s. Paspoint zajišťuje komplexní péči o osoby s PAS prostřednictvím 4 registrovaných sociálních služeb. Klienti se mohou účastnit i volnočasových aktivit, které organizace pořádá (Paspoint, z. ú., 2022).

Od roku 2011 pomáhá lidem na spektru a jejich rodinám nestátní nezisková organizace Za sklem o. s. Organizace vznikla z neformální iniciativy jménem PAS klub založený rodiči dětí s PAS a nyní má pobočky již ve 4 krajích České republiky (Zlín, Praha, Olomouc, Brno). Svým dětským i dospělým klientům nabízí službu odborného sociálního poradenství, sociálně aktivizační služby, sociální rehabilitaci a centrum denních služeb. Organizace do své praxe zařazuje, prvky muzikoterapie, arteterapie a artefiletiky (Za sklem, o. s., 2022). Pobočky disponují ateliéry, ve kterých se v rámci skupinové a individuální intervence realizují artefiletické činnosti. Výtvarná tvorba je často využívána jako prostředek k podněcování sociálního kontaktu mezi klienty. Práce s různými druhy výtvarného materiálů zvětšuje škálu smyslových podnětů a pozitivně přispívá k rozvoji schopností a osobnosti člověka s PAS. Organizace rozšiřuje nabídku svých služeb o canisterapii a felinoterapii, které využívá pro aktivizaci i relaxaci klientů s PAS. Dále se věnuje osvětové, destigmatizační, vzdělávací a advokační činnosti (Za sklem, o. s., 2021).

Dlouhou historii má v České republice spolek Autistik o. s., který vznikl v roce 1994 na základě nespokojenosti rodičů dětí na spektru s tehdejším systémem péče o tyto osoby. Kromě přímé práce s klienty se

spolek věnuje překládání zahraničních odborných knih s tematikou poruch autistického spektra, pořádá významné konference, semináře a přednášky odborníků, vydává vlastní knihy a účastní se i mezinárodních projektů (*Činnost spolku Autistik*, 2023). S předsedkyní spolku M. Jelínkovou je spojen vznik chráněného bydlení pro dospělé osoby s PAS (*Nevládní neziskové organizace*, n.d.).

V Olomouckém kraji působí spolek Jdeme Autistům Naproti, který poskytuje sociální služby rané péče a sociální rehabilitace. Dále pro děti s PAS a jejich rodiny zajišťuje volnočasové aktivity a realizuje zážitkové programy. Pro zájemce o problematiku poruch autistického spektra z řad odborníků nabízí vzdělávací programy akreditované u Ministerstva práce a sociálních věcí (Jdeme Autistům Naproti z.s., 2022). Organizace spolupracuje se spolkem Pomáháme psím srdcem z. s., který se věnuje canisterapii (Pomáháme psím srdcem, z.s., 2018).

Sociální služby pro osoby s PAS zajišťuje v Jihočeském kraji organizace Autis Centum o. p. s. Kromě služby rané péče a sociálně aktivizační služby nabízí i odlehčovací služby a pobytovou službu v rámci týdenního stacionáře (Autis Centrum, o. p. s., 2022).

Ve Středočeském kraji působí organizace Vítej... o.p.s., která od roku 2006 provozuje komunitní centrum pro osoby s PAS. Svým klientům nabízí službu osobní asistence v rámci chráněného bydlení o kapacitě 4 lůžek. Druhou registrovanou službou je odlehčovací služba, která umožňuje osobám s PAS dočasný pobyt v komunitním centru (Vítej... o. p. s., 2021).

Nestátní nezisková organizace Ruka pro život o. p. s zajišťuje systematickou odbornou pomoc lidem s mentálním a kombinovaným postižením včetně osob s poruchami autistického spektra a seniorům. Tato obecně prospěšná společnost poskytuje služby sociální péče prostřednictvím pobytových služeb komunitního charakteru a denních stacionářů. Pobočky organizace se nachází v Praze, v Brně a v Litomyšli (Ruka pro život o.p.s., 2022).

Podstatnou organizací je organizace PIAFA Vyškov z. ú., která v rámci svých registrovaných sociálních služeb nabízí také intervence v podobě hiporehabilitace a canisterapie. Při sociálně aktivizačních činnostech se také dále prvky expresivní terapie (*Sociální služby*, 2022).

Pobytové služby pro osoby s PAS dále poskytují organizace Domov Raspenava, p. o., či brněnský projekt Tady to mám rád, z. s.

Nakonec lze zmínit organizaci Křesadlo, která má působnost v Královehradeckém kraji. Organizace poskytuje registrované služby základní a odborné poradenství, sociální rehabilitace a denní stacionář (Křesadlo HK – Centrum pomoci lidem s PAS, z.ú., 2022; *Naše registrované služby*, n.d.).

Poruchy autistického spektra jsou dle 11. revize Mezinárodní klasifikace nemocí neurovývojové poruchy, které se nejvíce projevují v oblasti komunikace a sociální chování. Spolu se změnami v péči o osoby s PAS směřující od života v institucích k začlenění do společenského života se mění i pojmy, které se s problematikou pojí. Podporu osob na spektru autismu a jejich rodin zajišťují především nestátní neziskové organizace, které poskytují rozmanité typy sociálních služeb s ohledem na individuální potřeby jedince.

2 Canisterapie

Interdisciplinární charakter speciální pedagogiky s sebou přináší i nutnost využívat rozmanitou škálu intervenčních postupů pro maximální možnost podpory a rozvoje adaptace a sociálního začlenění osob s jinakostí. V souvislosti s postupnou změnou paradigmatu oboru narůstají nároky na kompetence speciálního pedagoga, který do své praxi zařazuje přístupy s terapeutickým přesahem (Müller, 2014).

Terapie je v kontextu speciální pedagogiky cílený a organizovaný preventivní, léčebný či rehabilitační postup, který vede k dosahování výchovných a vzdělávacích cílů. Představuje podstatnou součást komplexní péče o jedince se zdravotním postižením a je poskytována individuální či skupinovou formou na základě kvalitní diagnostiky (Müller, 2014; Slowík, 2016). Canisterapie se řadí mezi zooterapii. Zooterapeut využívá pozitivní vliv zvířat na bio-psycho-sociálno-spirituální složky člověka pomocí speciálního vedení zvířete a vlastních úkonů a dovedností (Tvrdá, 2020).

2.1 Terminologické vymezení v kontextu zooterapie

Zásadní vliv zvířat na duševní pohodu člověka je znám odnepaměti. Například již ve starověku se věřilo, že mají zvířata mystickou moc uzdravovat (Anz & Chung, 2023). Existují důkazy o společenském využívání psů a koček i jejich zbožštění a uctívání (Lacinová, 2007). O uznávání zvířat svědčí i jejich znázorňování v kulturních reprezentacích lidstva. Symbolika zvířat se objevovala a nadále objevuje v umění, hudbě, literatuře i náboženství a je důkazem dlouhodobého symbiotického vztahu mezi lidmi a zvířaty (Anz & Chung, 2023). V 16. století přišel John Locke s tezí, že sociální vývoj dětí, především v oblasti empatie, je rozvíjen přítomností malých zvířat v domácnosti. V 19. století Florence Nightingalová spojovala přítomnost zvířata s mírnějšími příznaky deprese (Fine, 2015). Za otce zooterapie jakožto zvířaty asistované terapie je považován dětský psycholog a psychoterapeut Boris Levinson, který náhodou objevil pozitivní vliv přítomnosti svého psa na efektivitu terapie (Fine,

2015). Sám Levinson popisuje okamžik jednoho terapeutického sezení, při kterém se shodou okolností střetl dětský pacient s Levinsonovým psem. Po krátké interakci se psem dítě projevilo zájem o další setkání (Levinson, 1962). V roce 1982 dal B. Levinson základy novému vědnímu oboru pet-facilitated therapy, tedy zvířaty podporované terapie tím, že definoval její zásadní metodologické postupy (Lacinová, 2007).

Terminologie spojená se zooterapií není jednotná. V českém prostředí se objevují pojmy zooterapie (Bicková, 2020; Freeman, 2007), 2007), animoterapie (Nerandžič, 2006), či intervence za asistence zvířat, tedy doslovný překlad anglického spojení Animal Assisted Interventions (AAI) (Bicková, 2020). Termíny animoterapie a zooterapie jsou považovány za synonyma a zastřešují jednotlivé druhy terapií dělící se dle druhu zvířete a typu intervence (Šlégrová, 2013). V zahraniční literatuře se v kontextu podpůrných léčebných metod založených na vztahu člověka a zvířete nejvíce používají pojmy animal-assisted therapy (AAT), animal-assisted activities (AAA) či animal-facilitated therapy (Alves & Policarpo, 2018). Termín pet therapy je nepřesný, zavádějící a nedoporučuje se používat, protože dříve označoval programy pro výcvik zvířat (Pet Partners, 2023).

Podle organizace IAHAIO, International Association of Human-Animal Interaction Organizations, (2018) jsou intervence za asistence zvířat cílené, plánované a strukturované terapeutické intervence řízené a/nebo poskytované odborníky ve zdravotnictví, vzdělávání a sociálních službách, včetně psychologů a sociálních pracovníků. O tuto tezi se v českém prostředí opírá i Tvrdá (2020), která zooterapii vnímá jako součást ucelené rehabilitace, a kromě výše popsaných oblastí zařazuje i krizovou intervenci. Klíčovou a zastřešující institucí v Evropě je vídeňská organizace European Society for Animal Assisted Therapy (ESAAT), která udává trendy, co se týče terminologie a výzkumu (Bicková, 2020; Matoušek, Křišťan, 2013). Organizace působí od roku 2004 a sídlí ve Vídni (Knapp, 2021). ESAAT je první a nejvýznamnější interdisciplinární organizací, jejímž hlavním úkolem je akreditace vzdělávání a odborné přípravy v oblasti intervencí s pomocí zvířat (Widder, 2021). Organizace dále usiluje o dosažení oficiálního uznání terapie s pomocí zvířat, kterou definuje jako vědomě plánované pedagogické, psychologické a sociálně

integrační nabídky aktivit se zvířaty, jež jsou určeny především pro děti, dospívající, dospělé a seniory s kognitivními, psychologickými, sociálně-emocionálními a motorickými omezeními (European Society for Animal Assisted Therapy. 2013; Matoušek, Křišťan, 2013). V americkém prostředí působila do roku 2012 organizace Delta Society (Matoušek, Křišťan, 2013; Pet Partners, 2023). Ta se zasloužila o ucelenost v metodologii terapie za asistence zvířat tím, že zavedla normy praxe (Lacinová, 2007). V 80. letech 20. století stál v čele organizace Leo K. Bustad, který v odborné veřejnosti zavedl termín „human-animal bond", tedy vazba mezi člověkem a zvířetem. Dr. Taylor Chastain Griffin, výzkumnice a odbornice v oblasti intervencí za asistence zvířat, nahlíží na vazbu mezi člověkem a zvířetem jako na vzájemný, oboustranně prospěšný a dynamický vztah mezi lidmi a zvířaty, který pozitivně ovlivňuje jejich zdraví a duševní pohodu (Griffin, 2020). Začátkem 90. letech 20. století vznikl v této organizaci program Pet Partners, který stavěl na základě rozšiřujících se vědeckých poznatků a který poskytoval první komplexní, standardizované školení v oblasti aktivit a terapie za pomoci zvířat určené zájemcům o dobrovolnictví a zdravotnickým profesím. V roce 2012 se organizace oficiálně přejmenovala a působí pod názvem Pet Partners. Přejala jméno právě tohoto programu, aby jasně vyjádřila své poslání (Pet Partners, 2023a). Další důležitou organizací, která sdružuje odborníky zabývající se vazbou mezi člověkem a zvířetem, je americká organizace Asociation of Animal-Assisted Intervention Professionals (AAAIP). Její pojetí zooterapie se shoduje s definicí organizace IAHAIO. Dle AAAIP jsou intervence za asistence zvířat strukturované a mají jasně stanovený cíl, kterým je zlepšení zdravotního stavu a celkové pohody člověka. Zvířata jsou záměrně inkorporována do zdravotnictví, vzdělávání i systému sociálních služeb (*What Is AAI?*, 2022).

2.2 Terminologické vymezení a metody canisterapie

Český termín canisterapie je tvořen dvěma slovy. Canis je latinský termín pro psa a slovo terapie původem z řečtiny označuje léčbu (Klech, 2014). Výběr slov canis a terapie, která nepochází z českého jazyka, dává

pojmu canisterapie šanci uplatnit se i v mezinárodním měřítku (Šlégrová, 2013). V anglicky psané literatuře se nejvíce používají termíny canine-assisted therapy (Grabowska & Ostrowska, 2018) či dog-assisted Therapy (Guillen Guzmán et al., 2022).

Canisterapie je podle Slovníku speciální pedagogiky pozitivní působení na fyzický a psychický stav člověka prostřednictvím přirozeného kontaktu se psem a za účasti odborníka, který celý proces vede (Valenta, 2015). Tato definice se shoduje s definicí Kroupové (2016), která navíc dodává, že základní princip canisterapie spočívá ve využití psa během terapeutického procesu, jehož cílem je osobu s postižením či nemocného jedince aktivizovat a mobilizovat jeho fyzické, psychické a imunitní schopnosti.

Mezinárodně uznávané dělení canisterapie je uvedeno v dokumentu Bílá kniha (White paper), který vydala organizace International Association of Human-Animal Interaction Organizations (IAHAIO). Tento dokument vymezuje zvířaty asistovanou intervenci (*Animal Assisted Intervention,* AAI), pro kterou je v českém prostředí ekvivalentní pojem zooterapie. AAI dále dělí na aktivity za asistence zvířat (*Animal Assisted Activities,* AAA), terapie za asistence zvířat (*Animal Assisted Therapy,* AAT) a vzdělávání za asistence zvířat (*Animal Assisted Education,* AAE). V roce 2018 přibyla nová kategorie, tzv. zvířaty asistovaná konzultace (*Animal Assisted Coaching*, AAC) (Bicková, 2020; Freeman, 2007; IAHAIO, 2018).

Aktivity za pomoci zvířat jsou rekreační, neformální interakce se zvířetem, které cílí na přirozený rozvoj dovedností člověka a přispívají ke zvýšení jeho osobního komfortu. Mají motivační, relaxační a výchovný charakter. Tuto činnost mohou provádět proškolené osoby se svými psy, kteří splňují kritéria canisterapeutických zkoušek (Galajdová, & Galajdová, 2011; Müller, 2014; Müller, 2018).

Terapii za asistence zvířat lze chápat jako terapeutickou intervenci, která má vymezené konkrétní cíle, řídí se předem naplánovanou strukturou a jejíž průběh je odborně dokumentován. Terapie za pomoci zvířat je poskytována erudovanými pracovníky v rámci zdravotnických, pedagogických či pomáhajících profesí (Bicková, 2020; IAHAIO, 2018).

Vzdělávání s pomocí zvířat je inovativní přístup, který zahrnuje účast zvířat ve vzdělávacím prostředí s cílem podpořit učení, sociálně-emoční vývoj a osobní rozvoj dětí a dospívajících (Bicková, 2020; Verhoeven et al., 2023).

2.3 Canisterapie v ČR

Počátky canisterapie v České republice sahají do 90. let 20. století. Termín canisterapie se v českém prostředí používá od roku 1993, kdy jej poprvé použila Jiřina Lacinová. Její jméno se pojí se Sdružením Filia, které poskytovalo intervence za účasti psa. Významným mezníkem ve formování canisterapie jako odborného přístupu byl vznik Canisterapeutické společnosti v roce 1997, která působila až do roku 2001 (Bicková, 2020). Jednalo se o zastřešující organizaci sjednocující metodologie a normy canisterapie (Lacinová, 2007). Zakladatelkami společnosti se staly Z. a L. Galajdovy, které se kromě osvětové činnosti věnovaly i publikování knih o canisterapii (Eisertová, 2008; Bicková, 2020). Vůbec první monografie o canisterapii v ČR vyšla v roce 1999 a její autorkou je Lenka Galajdová (Tichá, 2007).

Následující výčet představuje organizace v České republice, které sdružují a podporují canisterapeutické týmy, pořádají canisterapeutické zkoušky a odborné semináře a samy poskytují odborně vedené canisterapeutické služby. Nejčastěji působí jako zapsané spolky či obecně prospěšné organizace. Patří mezi ně canisterapeutické sdružení Jižní Morava z. s., Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík, z. s., Aura Canis, z. s., Canisterapie, z. s., Léčivé tlapky, z. s., Pomocné tlapky, o. p. s., Podané ruce, z. s., a Elva help z. s.

2.4 Canisterapie u osob s PAS

Zooterapie se s narůstající intenzitou stává součástí terapeutického přístupu k dětem s projevy poruch autistického spektra (Beavers et al., 2023). Výzkumy potvrzují, že vazba na domácí zvíře je prokazatelně přínosná i u dětí se speciálními potřebami (Barker & Wolen, 2008).

Existují důkazy o tom, že přítomnost terapeutických psů a interakce s nimi vede u osob s PAS k pozitivním změnám v oblasti sociálních a komunikačních dovedností. Přítomnost psa také zvyšuje četnost žádoucího chování, a naopak snižuje četnost problematického chování dětí s PAS. Výzkumy ukazují, že terapeutické intervence se psy by mohly být způsobem, jak podpořit sociální interakce a snížit samotářské, repetitivní a agresivní chování u osob s vývojovými poruchami ((Ben-Itzchak & Zachor, 2021; Grabowska & Ostrowska, 2018; Hardy, 2020; Hill et al., 2019; Stevenson et al., 2015). Nežádoucí chování může být regulováno přímo asistenčním psem, který je vycvičen k přerušení stereotypního chování dítěte (Pragerová, 2022).

Autoři dále poukazují na zlepšení verbální i neverbální komunikace při kontaktu se psem (Hill et al., 2019). Autoři studie zkoumající roli psa při sociální interakci žáků s PAS s jejich učiteli uvádí, že s postupujícími intervencemi se jazyk stával důležitějším. Řeč v počátečních sezení spočívala především v povídání o oblíbených tématech, zatímco v pozdějších sezeních student pojmenovával části zvířete nebo se ptal na důležité otázky (Stevenson et al., 2015). O komunikaci mezi zvířetem a dítětem s autismem píše Temple Grandinová, vědkyně a uznávaná autorka knih o autismu, která má s životem na spektru vlastní zkušenost (Šťastná, 2024). Tvrdí, že pro komunikaci se zvířaty není nutná verbální řeč. Mnoho neverbálních dětí s autismem zvířatům skutečně rozumí, protože pozorují jemné změny polohy těla či chování psa, kterých si mnoho lidí nevšimne (Richter, 2014). Pes představuje pro dítě s PAS nesoudícího partnera, který nemá očekávání na dítěte a jeho výkon, a proto v něm nevytváří stres a tlak, se kterým se osoby s PAS mohou setkávat při mezilidských interakcích. Ze závěru provedené studie zkoumající názor samotných rodičů s PAS na využití canisterapie vyplývá, že pes podněcoval zapojení, radost a vnitřní motivaci dítěte během terapeutických sezení. To následně vedlo ke zlepšení komunikace, regulace chování, zájmu o nové aktivity a zapojení dítěte do společenského života (London et al., 2020).

Beavers et al. (2023) konstatuje, že je potřeba rozšířit současné poznatky pomocí důkladnějšího výzkumného šetření, které není zatíženo limity v metodologii. Jako příklad metodologického omezení uvádí

malý výzkumný vzorek či tendenci začleňovat do studie heterogenní skupiny dle různých kategorií (věk, etnicita či závažnost projevů poruch autistického spektra). Dále pak zmiňuje nedostatek kontrolních skupin, se kterými by se daly výsledky porovnat (Beavers et al., 2023).

Budoucí výzkum v oblasti zooterapie u osob s PAS by se měl dle Rehn et al. (2023) provádět v delším časovém období a s větším výzkumným vzorkem, ve kterém by se navíc explicitně popsala zahrnutá kritéria, jako například socioekonomické údaje, závažnost symptomů PAS a přítomnost komorbidit. Odborníci doporučují k zaručení homogenity výzkumného vzorku a následnému snazšímu porovnání používat nejnovější standardy DSM-V, které skýtají aktuální a upřesněná diagnostická kritéria PAS. Mezi další slabé stránky zahrnuje Hill et al., (2019) nekonzistentnost v terminologii a minimální používání protokolů, což znesnadňuje interpretaci výsledků.

V českém prostředí se problematice canisterapie u osob s PAS nejvíce věnuje Andrea Tvrdá (2020), která se zabývá speciální metodou canisterapie pro osoby s poruchou autistického spektra, tzv. observačně strukturální canisterapií (Tvrdá, 2020).

Limity využití canisterapie u osob s PAS

Přestože výsledky mnohých výzkumných šetření indikují prokazatelnou prospěšnost využití canisterapie při práci s osobami s PAS, je nutné vzít v úvahu i možné limity. Dle Paredes-Ramos et al., (2012) existují případy, kdy se děti s PAS cítily přesyceny vjemy, které přítomnost psa provází. Některé osoby s PAS nejsou vzhledem k jejich specifickému smyslovému vnímání schopny tolerovat pach, vzhled, texturu srsti či zvuky psa. Pouhá přítomnost psa a s ním spojené vjemy tak mohou u osob s PAS vyvolat neklid (Paredes-Ramos et al., 2012). Tento fakt potvrzuje i Temple Grandinová, která agresivitu vůči psu dává do spojitosti s hypersenzitivním smyslovým vnímáním (Galajdová & Galajdová, 2011). Nelze opomíjet skutečnost, že některé osoby s PAS mohou mít tendence generalizovat své specifické chování ke canisterapeutickému psu a aplikovat jej na jakéhokoliv psa. Takové počínání může skončit až fatálně. Aktivity při canisterapii je tedy třeba volit efektivně a s uvážením (Tvrdá, 2020). Ze zdravotního hlediska nelze canisterapii praktikovat

v případě alergie na psí srst, akutního onemocnění či kožního poranění. Limitujícím faktorem je také extrémní strach ze psů, tzv. kynofobie (Klech, 2014; Beavers et al., 2023).

Charakteristiky asistenčních psů pro děti a dospívající s PAS

Asistenční pes pro autistu (APPA), v anglickém jazyce autism assistance dog (AAD) je speciálně vycvičený pes, díky kterému může mít osoba s autismem a její rodina kvalitnější, plnohodnotnější a bezpečnější život s rozšířenými možnostmi (Appleby et al., 2022*; Asistentští / průvodcovští psi pro osoby s poruchami autistického spektra*, 2018; Burrows et al., 2008); Leighton et al., 2023). První asistenční pes byl do rodiny dítěte s autismem umístěn v Kanadě před více než 30 lety a od té doby se poptávka po této službě konstantně zvyšuje (Diefenthaler, 2023; Tvrdá, 2020). V Evropě je tento typ asistenčního psa častý v Anglii, Irsku, Francii a Nizozemí. Z ostatních států pak lze jmenovat i USA, Havaj či Austrálii. Pes se stává členem rodiny, tzv. rezidentním terapeutickým psem, a je v péči rodičů či zákonných zástupců klienta, kteří za něj mají zodpovědnost (Tvrdá, 2020). Kvalitativní výzkumy naznačují řadu pozitivních účinků, které má využití asistenčního psa u osoby s autismem. Appleby et al. (2022) uvádí, že psi zvyšují bezpečnost dítěte s autismem, zlepšují jeho motorické dovednosti, posilují vztahy a sociální dovednosti a snižují stres v rodině. Asistenční pes provází dítě s PAS různými sociálními situacemi, čímž mu pomáhá porozumět okolnímu světu. Pes je při komunikaci s ostatními lidmi mediátorem, představuje komunikační most mezi dítětem a okolím a zároveň dítě motivuje k tomu, aby kontakt iniciovalo (*Asistenční canisterapeutický pes pro dítě s PAS*, n.d.; Tvrdá, 2020).

Téma bezpečnosti je pro mnoho rodičů prioritou. Obyčejná procházka skýtá pro dítě s PAS mnoho nástrah, především kvůli možnému nepředvídatelnému a výbušnému chování (Burrows et al., 2008). Dítě může znenadání měnit směr či odskakovat do silnice. Asistenční pes v takovém případě funguje jako „aktivní kotva“ díky speciálnímu postroji a dovednosti reagovat na povel (Tvrdá, 2020). K psímu postroji jsou připoutána dvě vodítka. Jedno používá rodič, druhé je připnuto ke speciálnímu opasku dítěte. Tento způsob umožňuje dítěti samostatnější pohyb, rodič jej nemusí držet za ruku či oblečení, a přesto má dítě stále pod

kontrolou *(Asistentští / průvodcovští psi pro osoby s poruchami autistického spektra*, 2018). V případě nečekaného útěku dítěte je pes naučený zastavit na povel a setrvat v klidové poloze, čímž dítěti znemožní pohyb pryč a rodič tím získá čas na reagování (Atkin, 2022).

Využívání asistenčních psů u dětí s autismem má oproti jiným službám asistenčních psů, například u osob s tělesným či zrakovým postižením, svá specifika. Je to především triadický vztah mezi psem, dítětem a rodičem. Pes totiž musí poslouchat povely rodiče, ale zároveň také navázat vazbu s dítětem s autismem a následovat jej (Burrows et al., 2008). Asistenční pes pro autistu spadá do kategorie asistenčních psů pro osoby s psychosociálním znevýhodněním. Z tohoto důvodu je vedení psa úkolem zodpovědné osoby, nejčastěji rodičů a dítě s autismem není způsobilé psa vést či povelovat (Bicková, 2022).

Výsledky první kvantitativní studie zkoumající názory rodičů a pečujících osob na využití asistenčních psů u dětí s PAS potvrzují, že pes hraje významnou roli v otázce bezpečnosti dítěte i jeho zklidnění. Rodiče uvádí, že přítomnost asistenčního psa má vliv na postoje veřejnosti, která se k dětem chová ohleduplněji a zodpovědněji. Dále zdůrazňují, že pes usnadňuje „normální" fungování rodiny při každodenních aktivitách. Závěr studie také naznačuje, že se rodiče či opatrovníci mohou cítit kompetentnější při zvládání péče o dítě (Burgoyne et al., 2014).

Závěry českého výzkumu zabývajícího se rolí asistenčního psa u dítěte s PAS naznačují, že asistenční pes představuje komunikační most mezi dítětem a okolím, podporuje dítě v navazování a udržení sociálních kontaktů a celkově pozitivně přispívá k socializaci dítěte (Cihlářová, 2019). Přítomnost asistenčního psa pro autistu přináší řadu výhod nejen samotným dětem s PAS, pro které je pes určen, ale celé rodině.

Dle rodičů zapojených do výzkumu Burrowse et al. (2008) představuje asistenční pes účinný způsob, jak zmírnit část stresu spojený s výchovou dítěte na spektru autismu. Začlenění asistenčních psů do těchto domácností poskytla rodičům větší pocit bezpečí, zejména v noci. Většina rodičů se rozhodla vycvičit svého služebního psa, aby spal na posteli dítěte nebo alespoň v jeho pokoji a upozornil je v případě psychické nepohody dítěte. Rodiče uváděli, že byli v noci s dítětem méně často vzhůru a zlepšila se kvalita a kvantita jejich spánku. Asistenční psi

také pomáhali rodičům s každodenními úkoly, jako udržet dítě v klidu při koupání či vsedě u stolu.

Výcvik asistenčního psa pro autistu je však velmi nákladný, náročný a dlouhodobý (Cooper, 2021). Může trvat až dva roky, než je pes kompetentní stát se asistenčním psem pro osobu na spektru autismu. Přísné standardy musí splňovat nejen pes, ale i rodina, do které má být umístěn (Atkin, 2022). Výcvik tohoto typu asistenčního psa není hrazen státem, proto musí být financován ze sponzorských darů. Oproti tomu psi vodicí jsou dotováni ze státních prostředků dle zákona č. 329/2011 Sb. o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením (*Jak pomůžete vy*, 2018). Na tuto skutečnost reaguje organizace Pestrá, která se psí asistencí zabývá, založením kampaně Milionový pes z let 2015-2016. Tato iniciativa usiluje o legislativní zakotvení asistenčního psa a upozorňuje na nerovnoprávnost asistenčních a vodicích psů a jejich klientů. Organizace dále požaduje zákonem nastavené podmínky pro výcvik psů či pro práci s klienty (Popis kampaně, 2016).

V České republice se výcvikem psů asistujících osobám s PAS věnují organizace Helppes sídlící v Praze (*Asistentští / průvodcovští psi pro osoby s poruchami autistického spektra*, 2018), již zmíněná pražská společnost Pestrá, o. p. s. (*Asistenční canisterapeutický pes pro dítě s PAS*, n.d.), spolek Pomáháme psím srdcem působící v Brně (*Štefan a Rufus*, 2022), společnost Pomocné tlapky (*Asistenční psi pro zdravotně postižené*, n.d.) či spolek Pes pro tebe, z. s. (Pes pro tebe, z. s., 2022).

Canisterapie představuje účinnou formu terapeutického přístupu, která využívá psího společníka jako nehodnotící element a motivační faktor nejen při práci s osobami na spektru autismu. Výzkumy potvrzují efektivitu zařazení různých metod canisterapie i začlenění asistenčního psa do každodenního života člověka s PAS a jeho rodiny.

3 Artefiletika

Terapeutické intervence ve speciální pedagogice vychází z psychoterapie a zahrnují řadu prostředků psychologické povahy, které jsou záměrně a cílevědomě aplikovány s cílem ovlivnit chování, myšlení či emoce člověka. Arteterapie je jedna z terapií využívajících vyjádření pocitů, nálad či pojetí vnitřního světa prostřednictvím umělecké tvorby, tedy takzvaných expresivních terapií (Potměšilová, 2014). Mezi další expresivní terapie patří muzikoterapie, dramaterapie a tanečně-pohybová terapie (Potměšilová & Sobková, 2012).

Vyjádření vnitřního světa, jehož zdrojem jsou fantazijní představy, je cestou k seberealizaci, sebepoznání a svobodě. Slovo exprese znamená výraz a zdůrazňuje, že projev je bezprostřední, naléhavý (Slavík, 2017; Valenta, 2015a).

3.1 Vymezení konceptu pro potřeby speciální pedagogiky

Výtvarná výchova a umění hraje u osob s jinakostí nezastupitelnou roli a pozitivně přispívá k jejich socializaci a enkulturaci. Výtvarné tvorbě osob se zdravotním postižením se v českém prostředí dlouhodobě věnuje H. Stehlíková Babyrádová (Sochor & Pančocha, 2013). Autorka arteterapii dělí na receptivní, v níž je stěžejní vnímání okolních vjemů, a produktivní, která probíhá během vlastního autentického projevu. Ačkoliv často dochází ke splynutí umění a terapie, arteterapeutický proces se od prostého uměleckého vyjádření liší tím, že je zpětně reflektován (Stehlíková Babyrádová, 2016).

Artefiletika (anglicky artephiletics) je obor na pomezí umělecké výchovy a arteterapie prosazující se od počátku 90. let 20. století. Ačkoliv je s arteterapií úzce spjata, cíle obou disciplín se zásadně liší. Artefiletika si klade za cíl výchovně podněcovat rozvoj osobnosti a přispět k sebepoznání, oproti tomu záměrem arteterapie je léčit pomocí umění (Potměšilová, 2014). Jan a Vladimíra Slavíkovi v rozhovoru pro časopis *Komenský: časopis pro učitele základní školy* objasňují rozdíl mezi arteterapií

a artefiletikou. Terapeutické působení arteterapie motivuje klienta ke zvládání obtížných životních situací na základě přemýšlení o vlastním životě a osobních problémech. Na druhou stranu vzdělávací motiv artefiletiky vede člověka k hlubší analýze obecných konceptů a témat v životě prostřednictvím osobní zkušenosti. Podněcuje psychické a sociální faktory vedoucí k rozvoji pozitivních vlastností člověka, a proto může být artefiletika podstatným faktorem v prevenci psychických a sociálních problémů (Rodová & Lojdová, 2016). S tímto pojetím se shodují i autorky Potměšilová a Sobková (2012), které artefiletiku vnímají jako obor na rozhraní psychoterapie, arteterapie, pedagogiky a výtvarné výchovy.

Pojem artefiletika je tvořen slovem arte, vycházejícím z latinského ars, artis, a pojí se s uměním (Slavíková et al., 2019). Druhá část slova má původ ve starořeckém slovním základu „fil", který vyjadřuje lásku. Slovo „filetický" (philetic) odkazuje na filozofa Filéta, který propojil umělecký projev s následnou úvahou (Sochor, 2015). Za zakladatele termínu artefiletika se považuje Jan Slavík (1977), který tento výchovně-vzdělávací obor rozvíjí v teoretické i praktické rovině od roku 1994. Slavík pojímá artefiletiku jako reflektivní, tvořivé vzdělávání prostřednictvím svobodného uměleckého projevu a osobního prožitku z něj (Potměšilová, 2014; Sochor, 2015; Šobáňová, 2019; Valenta, 2015; Valenta, 2015a). Pozitivní ohlas mezi odborníky z praxe našla tato ucelená koncepce výtvarné edukace díky tomu, že vychází z praxe, poskytuje učitelům metodickou podporu a je založena na dialogickém a zážitkovém pojetí (Šobáňová, 2019).

Hlavním konceptem artefiletiky je propojení expresivní tvorby a její reflexe, čímž se liší od obvyklé praxe výtvarné výchovy a blíží se k arteterapii. Klíčovým nástrojem se stává reflektivní dialog, který vede k poznávání a sebepoznávání. Součástí reflexe je zpětný pohled na vlastní prožitky a jejich komparace s prožitky ostatních tvořících osob. Pojetí artefiletiky směřuje ke schopnosti symbolicky se vyjadřovat a pomocí zážitků z vlastního tvůrčího procesu poznávat a vnímat sebe i okolní svět (Potměšilová & Sobková, 2012; Slavík, 2001; Valenta, 2015a). Reflexe slouží jako nástroj k nahlížení na sebe samého a cyklicky se opakujícím procesem vede k postupnému sebeuvědomování (Slavík,

1997). Jakákoliv umělecká činnost v artefiletice vedoucí k prožitku se nazývá výrazová hra (Valenta, 2015a).

3.2 Osoby s PAS a jejich vyjádření pomocí výtvarných prostředků

Artefiletika nachází uplatnění ve vzdělávání a výchově, a tedy i ve speciální a inkluzivní pedagogice. Tento rozměr je patrný nejen v oblasti školství, ale i v oblasti intervencí, které nabízí sociální služby. Proč tomu tak je?

Vlastní zážitek, především jeho uvědomění pomocí popisu a posouzení, je základním prvkem v poznávání okolního světa a učení. S artefiletikou je proto úzce spjato zážitkové vzdělávání. Pedagog v artefiletické praxi citlivě reflektuje tvořivý proces, který pozoruje, a motivuje žáky k vyjadřování, popisování a posuzování jejich prožitků. Právě ty totiž mohou zásadně ovlivnit kvalitu učení i efektivní získávání znalostí (Slavíková et al., 2019). Šobáňová (2019) vyzdvihuje důležitost pedagoga, který svým reflektivním přístupem žákovi umožňuje získat formativní zážitky. Artefiletika se řídí tzv. pedagogickým konstruktivismem a klade důraz na rozvoj kritického myšlení (Potměšilová, 2016).

Výtvarný projev osob s PAS je velmi unikátní a odvíjí se nejen od osobnostních vlastností, ale i od specifických projevů plynoucích z jinakosti. Výzkumy potvrzují, že porucha autistického spektra zasahující do oblasti představivosti, vnímání či symbolizace se projeví i v samotném procesu tvorby a následně ve vytvořeném díle. Před započetím a v průběhu umělecké tvorby mohou osoby s PAS ulpívat na dodržování rituálů, vyžadovat pravidelnost úkonů, časovou posloupnost či opakování motivů. Výsledná forma uměleckého díla se může odvíjet i od toho, zda je přítomno mentální postižení (Šobáňová, 2019).

Výtvarná tvorba může pro osoby s PAS představovat prostředek k relaxaci a ke komunikaci s okolním prostředím. Vystavování děl autorů s jinakostí umožňuje jejich sebeprezentaci, sebeuvědomění a s tím spojený pocit výjimečnosti. Obrazy se mohou stát důležitým prostředníkem

mezi tvůrcem s jinakostí a společností, a podporují tedy jejich sociální participaci a integraci (Sochor, 2015).

Kresba může být důležitým nástrojem pro zkoumání porozumění emocím u dětí s poruchou autistického spektra. Závěr studie autora Kotroni et al. (2018) potvrzuje, že oslabení emočního vývoje dítěte s PAS se více projevuje v ostatních úlohách zaměřených na uvědomění a porozumění emocím a v kresbě není tak výrazné. Autoři také doporučují používání kresby jako alternativní metody pro posouzení toho, jak děti s PAS chápou emoce.

Artefiletika představuje reflektivní, tvořivé vzdělávání s využitím expresivní výtvarné tvorby. Prostřednictvím reflektivního dialogu a osobního prožitku z procesu tvorby směřuje k sebepoznání a rozvoji osobnosti. Výtvarná tvorba osob s PAS je velmi specifická a odvíjí se od individuálních rysů každého jedince. Exprese pomocí výtvarných technik může plnit úlohu komunikačního mostu mezi osobami s PAS a jejich okolím. Kromě uvolnění psychické tenze může vést i k uvědomění si vlastní hodnoty a k rozvoji sebevědomí.

4 Vliv canisterapie na sebepojetí dítěte a dospívajícího s PAS v kontextu interpretační roviny artefiletiky

4.1 Cíl výzkumného projektu a metodologie

Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Hlavním cílem výzkumného projektu je ověřit efektivitu intervence za využití canisterapeutického psa na sebepojetí dítěte a dospívajícího s poruchou autistického spektra. Dílčími cíli výzkumu je analyzovat průběh intervence skrze interpretační rovinu artefiletiky a popsat, jak realizované intervence ovlivňují funkční chování, komunikaci a sebeprožívání dítěte a dospívajícího s PAS.

Při konceptualizaci výzkumného šetření byly zvoleny následující výzkumné otázky:

VO1: Jak lze analyzovat průběh canisterapeutické intervence skrze interpretační rovinu artefiletiky?

VO2: Jak lze popsat efektivitu navržených intervencí za využití canisterapeutického psa na sebepojetí dítěte a dospívajícího s PAS?

VO3: Jak dítě a dospívající s PAS reflektuje vlastní potřeby a potřeby psa?

Metodologie

Pro výzkumné šetření byl zvolen design kvalitativní akční výzkum za použití případové studie, rozboru dokumentů činnosti, zúčastněného pozorování a neformálního a polostrukturovaného rozhovoru.

Kvalitativní přístup směřuje ke komplexnímu a podrobnému poznání jevu či problému, který je zkoumán v autentickém prostředí a na základě specifického vztahu mezi výzkumníkem a participantem. Analytický a interpretační proces, který je v kvalitativním výzkumu zásadní a odlišuje jej od pouhé kompilace poznatků o daném jevu, spočívá

v nalézání vztahů mezi získanými daty a jejich následné kategorizaci. Z uvedeného vyplývá, že výzkumník postupuje induktivní logikou (Švaříček, 2014). Kvalitativní výzkum zohledňuje subjektivní postoj zúčastněných osob (Chráska, 2016). Charakteristickými vlastnostmi kvalitativního přístupu ve vědě je pružnost výzkumného procesu a možnost modifikace výzkumného plánu i výzkumných otázek (Hendl, 2023).

K realizaci praktické části bakalářské práce byla zvolena metoda akčního výzkumu, protože výzkumník působil v roli observační a zároveň se na intervencích sám podílel. Akční výzkum je metoda kvalitativního přístupu. Jedná se o cyklicky se opakující fáze identifikace problému, sběru dat, plánování, realizace akčního plánu, analýzy, interpretace, evaluace a modifikace (Forster & Eperjesi, 2021; Hendl, 2023; Lewin, 1946; Richterová et al., 2020). Akční výzkum je pojímán jako výzkum podmínek a účinků různých forem sociálního jednání, který vede k sociální akci (Janík, 2003; Lewin, 1946; Richterová et al., 2020; Sochor, 2015). Akční výzkum je hojně využíván v pedagogickém prostředí a klade si za cíl rozvoj profesionality pedagogů jakožto reflektujících praktiků (Greger et al., 2020). Cílem tohoto přístupu je zdokonalení edukační praxe a její inovace. Pedagog zastupuje roli výzkumníka a současně aktéra výzkumu. Zamýšlí se nad svým jednáním a situací a následně na základě akčního plánu iniciuje změnu. (Janík, 2003; Richterová et al., 2020). Stejné stanovisko uvádí Hendl (2017), který tvrdí, že zájem výzkumníka spočívá v pochopení problematiky a využití získaných poznatků k započetí pozitivní změny. Akční výzkum byl realizován dle modelu autorů Willis a Edwards (2014). Schéma modelu bylo upraveno podle potřeb výzkumu. Výzkumník nejdříve reflektoval (identifikoval) problém, naplánoval canisterapeutickou jednotku, následně akční plán realizoval v terénu a pozoroval jeho průběh. Poté akční plán zreflektoval a znovu jej aplikoval v praxi (schéma č. 1).

Schéma č. 1: *Model realizovaného akčního výzkumu*

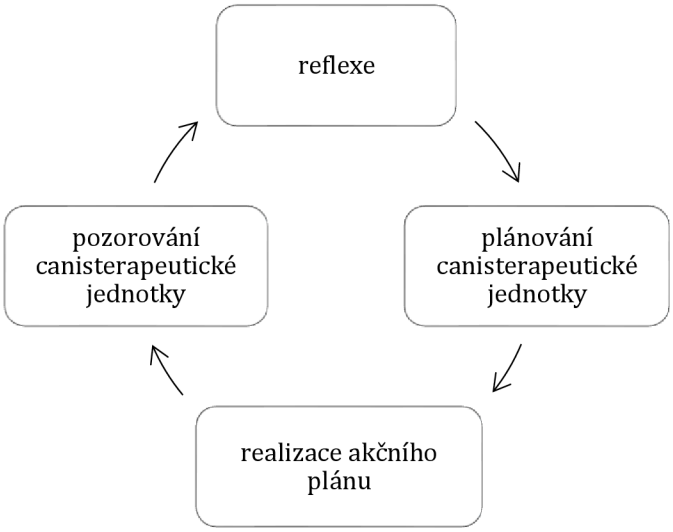

Zdroj: Willis & Edwards (2014), upraveno pro potřeby výzkumu

Sběr dat

Sběr dat proběhl v souladu se zákonem č. 110/2019 Sb. o zpracování osobních údajů ve znění pozdějších předpisů. Podstatná část dat byla získána formou zúčastněného pozorování, které bylo doplněno rozhovory s aktéry výzkumu (sociální pracovník, dítě, dospívající a rodiče). Zúčastněné pozorování slouží k získání velkého množství informací pro popis a analýzu určitého jevu. Výzkumník aktivně vstupoval do dění a navázal s pozorovanými účastníky bližší vztah, což mu umožnilo odhalení jejich subjektivních postojů a hlubší poznání zkoumaného jevu (Hendl, 2023). Další metodou sběru dat byl neformální rozhovor s rodiči a klíčovými sociálními pracovníky participantů. Výhodou neformálního rozhovoru je, že otázky spontánně vyvěrají během přirozené interakce a jsou individualizované (Hendl, 2023). Neformální rozhovor byl doplněn o polostrukturovaný rozhovor, jehož flexibilita zaručuje získání obsahově rozsáhlé odpovědi respondenta (Mišovič, 2019). Polostrukturovaný rozhovor byl proveden s rodičem účastníka, a to na začátku a na konci výzkumného šetření. První otázkou se výzkumník ptal na účastníkovu předchozí zkušenost s canisterapií. Druhá otázka

se dotazovala na to, jaká mají rodiče očekávání od setkávání jejich potomků s terapeutickým psem. Rozhovor v závěru šetření sloužil k získání reflexe rodičů a dotazoval se rodičů na to, zda vidí případné změny v chování participantů.

Kazuistiky participantů byly sestaveny na základě pozorování, výpovědí rodičů a sociálního pracovníka a dále na analýze písemných materiálů, konkrétně doporučení školského poradenského zařízení a vlastní dokumentace organizace. Dokumenty byly výzkumníkovi poskytnuty pro účely výzkumu se souhlasem vedoucího pracovníka, a to ve fyzické podobě v prostorách pracoviště.

Součástí získaných dat byly produkty výtvarné tvorby účastníků, které bezprostředně reflektovaly průběh canisterapeutické jednotky. Výkresy a fotografie jsou součástí příloh této bakalářské práce.

Canisterapeutická setkání byla se souhlasem zúčastněných aktérů nahrávána na mobilní telefon výzkumníka pro potřeby výzkumu. Audiovizuální nahrávky byly uloženy v soukromém archivu výzkumníka a po ukončení analýzy dat byly smazány. Elektronický záznam byl pořizován pro možnost porovnat jednotlivé canisterapeutické jednotky mezi sebou, opětovně se k nim vracet a zaznamenat i jevy, které výzkumník v terénu nebyl schopen postřehnout (Hendl, 2023). Zdrojem dat v realizovaném výzkumu bylo pozorování, verbální data a výtvarné produkty, což je znázorněno ve schématu č. 2. Data byla získávána na základě osoby výzkumníka, participanta a sociální pracovnice s rodičem (schéma č. 3). Z uvedeného vyplývá, že data byla získávána metodou triangulace, což je dle Hendla (2023) kombinace metodologických přístupů, různých skupin nebo osob či teoretických perspektiv.

Schéma č. 2: *Získání dat dle vlastního schématu*

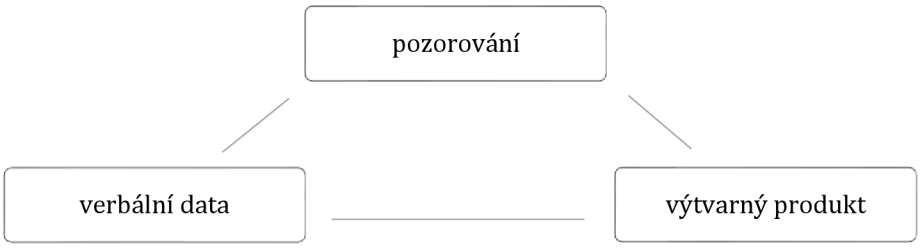

Schéma č. 3: *Triangulace dat dle vlastního schématu*

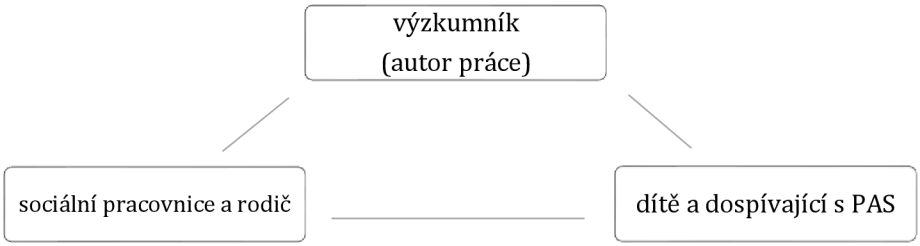

Analýza a interpretace dat

Získaná data byla zaznamenávána do předem připraveného záznamového archu. Jednotlivé kategorie a subkategorie byly posuzovány pomocí intervalové škály 1-5 (1 – nejméně, 5 – nejvíce). Záznamový arch je přiložen k této bakalářské práci. Analyzován byl průběh jednotlivých canisterapeutických jednotek s akcentem na analýzu změn chování participanta. Záznamy jednotlivých setkání byly poté mezi sebou porovnávány, a to především první a poslední canisterapeutická jednotka. Pro účely výzkumu byly vytvořeny následující kategorie: fyzický kontakt se psem, hra, komunikace a sociální interakce, emoce a chování.

4.2 Etické aspekty výzkumu

Participace na výzkumu byla pro všechny účastníky dobrovolná. Se záměrem a průběhem výzkumu byli účastníci dostatečně seznámeni, a to ústní i písemnou formou. Od účastníků byl dne 2. 1. 2024 získán písemný souhlas s participací ve výzkumu a pořizováním videodokumentace. Za nezletilé osoby podepsal souhlasné prohlášení o účasti na výzkumu jejich zákonný zástupce (rodič). Souhlas s participací na výzkumu byl získán i od instituce, ve které výzkum probíhal, a jejích zaměstnanců, kteří se výzkumného šetření účastnili. Vedoucí práce potvrzuje existenci těchto dokumentů. Text s informacemi o výzkumném šetření a vzor souhlasu s účastí v něm je součástí přílohy této bakalářské práce. Výzkumník přijal zodpovědnost za objektivitu dat uváděných v této bakalářské práci a prezentuje je transparentně a v nezměněné podobě. Získaná data byla zpracována pseudonymizovanou formou tak, aby nebylo možné rozpoznat identitu zúčastněných aktérů, ani zařízení, ve kterém výzkum probíhal. Identifikace jednotlivých aktérů byla znemožněna i v případě jejich vytvořených produktů tím, že byl jejich podpis dodatečně znečitelněn. Jméno psa je z důvodu zachování autenticity uváděno podle skutečnosti. Výpovědi participantů jsou uváděny v nezměněné podobě, v některých případech proto obsahují gramatické chyby.

Canisterapeutické zkoušky a welfare psa

Výzkumník splnil podmínky pro realizaci aktivit za asistence psa. Se svým psem úspěšně splnil canisterapeutické zkoušky pořádané v Brně dne 23. 4. 2022 spolkem Canisterapeutické sdružení Jižní Morava, z.s. a v době výzkumného šetření byl čestným členem tohoto sdružení (*Aktuální seznam členů*, 2024). Certifikát o složení zkoušky canisterapeutického týmu byl v době realizace výzkumu platný. Byl předložen organizaci i vedoucímu práce, který potvrdil jeho pravost. Intervence za pomoci psa byly poskytovány v souladu se zákonem č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů. Výzkumník ctil postoj společnosti Pet Partners (2021) ke zdraví a welfare

terapeutických zvířat a řídil se jejími zásadami pro zapojení zvířete do intervence. Frekvence setkávání byla plánována nejvýše 3x za týden.

4.3 Popis výzkumného šetření

Výzkum byl realizován v nestátní neziskové organizaci poskytující ambulantní sociální služby pro osoby s PAS. Výzkumné šetření probíhalo formou individuálních setkávání, která se opakovala celkem 5krát, a to v průběhu ledna a února roku 2024. Výzkumný vzorek sestával ze 3 participantů s poruchou autistického spektra. Na výzkumu se podíleli i klíčový sociální pracovník a rodiče jednotlivých klientů. V průběhu výzkumu byla od participantů získávána zpětná vazba v podobě výkresů (případně modelů z modelovací hmoty), jejichž obsah byl zahrnut do závěrečné analýzy dat.

Canisterapeutickou jednotku plánoval a vedl sám výzkumník. Návrh výzkumného šetření byl inspirován studií zabývající se vlivem canisterapie na děti s PAS. Studie zahrnovala tři žáky s poruchou autistického spektra, kteří absolvovali pět sezení se psem a svým učitelem. Výzkum proběhl metodou kvalitativního pozorování. Jednotlivá setkání se psem probíhala podle polostrukturovaného přístupu. Výsledky naznačují, že účastníci vykazovali nárůst smysluplných sociálních interakcí se psem a učitelem a snížení osamělého nebo opakujícího se chování. Studie podporuje výzkumnou základnu o příznivém vlivu psů na děti s autismem (Stevenson et al., 2015). Koncept byl upraven pro potřeby výzkumu a dle limitu prostředí neziskové organizace.

Vlastní výzkum se dále inspiroval studií, která zkoumala účinky a mechanismy canisterapie (ve smyslu terapie za asistence zvířat) u dospělých s PAS, s akcentem na sociální komunikaci a sebehodnocení. Data ukázala, že přítomnost psa měla významný vliv na pozorované držení těla participantů, které bylo v závěrečném sezení hodnoceno jako jistější a sebevědomější ve srovnání s prvním sezením. Výsledky byly v souladu s vlastním sebehodnocením participantů (Wijker et al., 2020).

Popis navržených intervencí

Canisterapeutická jednotka trvala 45 minut a bezprostředně po ní následoval blok věnovaný výtvarné reflexi v délce 15 minut. Výzkum probíhal vždy ve stejné místnosti. Jednalo se o bezpodnětnou místnost, ve které byl pouze bílý sedací vak, pěnové stavební bloky, malý stolek s židlí a gymnastický míč. Intervence probíhala vždy se stejným středně velkým ovčáckým psem, který v roce 2022 společně se svým majitelem (výzkumníkem) úspěšně splnil canisterapeutické zkoušky.

V průběhu intervencí byly používány vždy stejné pomůcky, které ve shodě s výzkumem autorů Stevenson et al. (2015) představovaly způsob, jak podpořit interakci s dítětem a dospívajícím. Při úvodním setkání výzkumník postupoval podle strukturovaného plánu a představil všechny předměty a aktivity. V následujících týdnech bylo participantům umožněno zvolit si z nabízených aktivit tak, aby se maximalizovala jeho kontrola a zapojení do dění. Úlohou výzkumníka bylo podporovat interakci (slovními, gestickými nebo fyzickými podněty) mezi psem a participantem. Interakci se psem výzkumník podněcoval komentováním, pochvalou, zájmem a hraním her se psem.

Reflexe participanta

Po každé canisterapeutické jednotce bezprostředně následovala výtvarná reflexe účastníka. Participant byl požádán o ztvárnění oblíbené či emotivně nejsilnější situace, která v průběhu intervence nastala. Cílem bylo reprodukovat zážitek z kontaktu se psem pomocí výtvarného média. Kresba měla orientační, reflektivní charakter. Výzkumník se nezaměřoval na úroveň, techniku kresby či její výtvarnou hodnotu, ale na její obsah.

4.4 Charakteristika výzkumného prostředí a vzorku

Výzkum probíhal v nestátní neziskové organizaci poskytující ambulantní či terénní aktivizační a vzdělávací služby dětem a dospívajícím s PAS a jejich rodinám. Organizace zajišťuje 4 registrované sociální

služby: odborné sociální poradenství, sociálně aktivizační služby, sociální rehabilitace pro osoby s PAS a centrum denních služeb. Prostory budovy jsou moderně vybaveny. Sociálně aktivizační služby jsou poskytovány v různorodém zázemí, například v multisenzorických místnostech (snoezelen), tělocvičnách, či hernách. V rámci intervencí se využívají prvky zooterapie, arteterapie a muzikoterapie. K podpoře rozvoje sebeobsluhy a základních dovedností slouží kompletně vybavené nácvikové byty. Bezbariérový přístup je zajištěn do všech pater budovy, k dispozici je prostorný výtah. V přízemním prostoru se pořádají besedy, přednášky s odborníky, rodičovské skupiny či výstavy. Pracovní tým sestává ze speciálních pedagogů, sociálních pracovníků, psychologů, aktivizačních pracovníků, pracovníků v sociálních službách a administrativních pracovníků. Přístup zaměstnanců zařízení byl velmi vstřícný a otevřený ke spolupráci. Komunikace probíhala převážně osobně, později i prostřednictvím e-mailové adresy. Před zahájením vlastního výzkumu se výzkumník spolu se psem osobně seznámil s pracovním týmem na akci, kterou organizace pořádala.

Výzkumný vzorek byl tvořen heterogenní skupinou sestávající ze 3 participantů s poruchou autistického spektra ve věku 5, 8 a 15 let. Výzkumu se u účastnili 2 chlapci a 1 dívka (tabulka č. 2). Jedná se o klienty organizace, ve které výzkum probíhal a jejíž služby dlouhodobě využívají. Podmínkou k účasti na výzkumu byla přítomnost diagnózy PAS, schopnost verbálně komunikovat, pozitivní či neutrální vztah ke zvířatům a nepřítomnost příznaků alergických reakcí při kontaktu se psem. Dále bylo nutné, aby byl účastník zároveň klientem organizace. Eliminovalo se tak rozptýlení pozornosti kvůli novým podnětům, protože klient již prostory dobře znal. Výzkumný vzorek byl sestaven na základě záměrného výběru, což znamená, že výzkumník definuje důležitá kritéria a podle nich uskuteční svůj výběr (Gavora, 2010). Participanti tohoto výzkumného šetření byli vybráni pracovníky organizace na základě jejich vlastní zkušenosti s klienty. Při výběru byl brán zřetel na vztah klienta ke zvířatům či zájem o výtvarné aktivity. Záměrně byli vybráni klienti různého věku.

Tabulka č. 2: *Seznam participantů*

Participant	Pseudonym	Věk	Diagnóza
1	Adam	5	Dětský autismus
2	Katka	8	Atypický vysokofunkční autismus
3	Vojtěch	15	Dětský autismus

4.5 Zpráva z výzkumného projektu

Kdo je Adam?

Adam se narodil v roce 2018, v době intervencí je mu 5 let. Odlišnosti ve vývoji se začaly projevovat ve 2,5 letech vyžadováním stereotypních činností, stravy či předmětů. V ostatních případech reagoval křikem a vztekem. Diagnóza dětský autismus byla potvrzena ve čtyřech letech.

Dítě vyrůstá v úplné rodině spolu se dvěma sourozenci. U staršího bratra byla diagnostikována porucha pozornosti s hyperaktivitou (ADHD) a později Aspergerův syndrom. Chlapec se potýká s nepřijetím v kolektivu a šikanou. Matka sleduje odlišnosti ve vývoji i u mladší dcery, která má necelé dva roky. Dívka nekomunikuje verbálně a emoce či naléhavost situace sděluje různou intenzitou křiku. Vyhledává stimulaci proprioceptivního vnímání, například houpání, kolébání a podobně. Jsou patrné známky oční vady, hypotonie a hypermobility kloubů. Matka se v problematice PAS orientuje, hledá pro děti podpůrné terapie a snaží se zajistit nejlepší podmínky pro jejich rozvoj a kvalitu života.

V rámci posouzení sociální interakce lze konstatovat, že chlapec vyžaduje přítomnost matky, na kterou je velmi navázán. Aktivně s ní sdílí pozornost a za přítomnosti očního kontaktu ukazuje na předměty, které jej zaujmou. Při interakci s cizí osobou je zdrženlivý a udržuje slabší oční kontakt. Adaptace na nové prostředí a osoby je pozvolná, Adam potřebuje dostatek času k tomu, aby se se změnou seznámil. Nejvíce interaguje se členy své rodiny. Své sourozence respektuje, ale kontakt s nimi neiniciuje a preferuje hru o samotě. U dítěte je potřeba podporovat

rozvoj sociálních dovedností, například v rámci skupinových intervencí či v mateřské škole. Komunikace dítěte je funkční a plní komunikační účel, není tedy potřeba využívat speciální komunikační systém. Dítě mluví verbálně, používá celé věty a často opakuje slyšená slova. V řeči se objevuje dyslalie. Pro posouzení kognitivních schopností je možné konstatovat, že je Adam schopen analýzy a syntézy. Schopnost udržet pozornost kolísá a odvíjí se od aktuálního stavu dítěte.

Chlapec chodí převážně po špičkách. Na celé chodidlo našlapuje jen v situaci, kdy se hodně soustředí na nějakou aktivitu. Zkrácené šlachy jsou neurologického původu. Dle slov matky se hybnost odvíjí od míry psychické tenze. Chlapec pravidelně jezdí na rehabilitace do lázní a cvičí metodu neurovývojové stimulace. Sebeobslužné činnosti chlapec zvládá s dopomocí. Je nutná asistence při oblékání i osobní hygieně, potravu chlapec přijímá pouze příborem, který používá sám. Rukou se jídla nedotkne, protože nemá rád, když má ušpiněné ruce. Je fixován i na obal potraviny, v případě změny jídlo odmítá jíst. Nemá v oblibě osobní hygienu v oblasti hlavy, takže čištění zubů či stříhání vlasů představuje velký problém.

Adamovi vadí hlasité zvuky. Má rád houpání, pozici hlavou dolů, kotrmelce a další aktivity stimulující proprioceptivní vnímání. Má radost z fyzického kontaktu s matkou, který sám vyhledává ve formě lechtání, nošení či mazlení.

Adam je vzděláván v mateřské škole hlavního vzdělávacího proudu, kde je mu přidělena asistentka pedagoga. Ve škole tráví maximálně 2 hodiny denně.

Ke zvířatům má Adam neutrální, spíše odměřený vztah. Pravidelně na hipoterapie, přímému fyzickému kontaktu s koněm se však vyhýbá. Při jízdě na koni má ruce ve vzduchu a drží se jen nohama. S canisterapií chlapec nemá předchozí zkušenosti. Fyzický kontakt se zvířetem nevyhledává. Matka by chtěla do rodiny pořídit asistenčního psa pro autistu (APPA). Již se spojila s organizací, která se specializuje na výcvik asistenčních psů dle individuálních potřeb jedince. Pes, který měl být do rodiny umístěn, však neměl odpovídající charakterové vlastnosti. Rodina má nyní zažádáno o další štěně, které je aktuálně v přípravné a

socializační fázi výcviku. Pes bude určen pro všechny sourozence, takže hlavní osobou, se kterou se secvičí, bude matka. Pro staršího bratra by pes představoval kamaráda.

Popis jednotlivých setkání

1. setkání

Chlapce ihned po vstupu do místnosti zaujmou stavební kostky. Přitaká na otázku, zda za ním může přijít pes, a spolu s matkou zavolá: *„Pejsku!“* Vzápětí však říká*: „Pejsku, běž pryč. Běž pryč, pejsku.“* Odmítá navrhovanou aktivitu a hraje si s kostkami. Matka chlapce to komentuje: *„On teď nevnímá, je teď mimo, ve svém světě. Asi bych mu dala prostor.“* Sociální pracovnice přitakává: *„Ale to se stává, že si v novém prostředí potřebuje zvyknout. Mám zkušenost, že co mám připravené, tak první reakce je, že ne, ale po chvilce se k tomu vrátí sám od sebe.“*

Chlapec je velmi zaujatý svou činností a o psa nejeví zájem, a to ani v momentě, kdy se k němu pes přiblíží. Chlapec neguje nabídku matky ke společné hře se psem (podání packy). Dle matčiných slov je to pro chlapce příliš kontaktní, stejně jako česání. Chlapec odmítá i házení míčku. Adam má po chvilce chuť míček hodit taky. Jeho pozornost kolísá mezi psem a dalšími předměty v místnosti. Následuje 30 sekund, kdy Adam dává matce instrukce, kam má míček hodit. Na pouhou ukázku toho, jak se pejsek hladí, chlapec reaguje slovy: *„Nené, to né.“* Zaujme ho až nabídka na skákání přes překážku. Nejdřív skočí Adam, poté pejsek. Napotřetí Adam říká*: „Já skočím do bahna. Můžu s pejskem skočit do bahna?“*, což je poprvé, kdy psa zahrne do společné aktivity. Po názorné ukázce připraví pro pejska dráhu z pamlsků a anglicky je spočítá. Nechce pamlsek podat z ruky *(„Nenené, líznul mě.“*). Adama zaujmou aktivity v canisterapeutické knize. Aktivitám s vizuálními pomůckami, zaměřené na rozvoj zrakového vnímání a slovní zásoby, se chlapec věnuje 10 minut a sám je doprovází komentářem. Po celou dobu vedle něj leží pes. Poté se chlapec projde po místnosti, přičemž našlapuje na celá chodidla. Na otázku, zda zavolá na pejska, odpovídá: *„Pejsku, haló, Brio, pojď.“* V další části setkání ukazuje na vak a říká*: „Běž tam, pejsku.“* Odmítá chůzi se psem na vodítku, lehnutí si vedle psa a další aktivity, chce si hrát

s matkou a vyhledává její fyzickou blízkost v podobě silného objetí. Kvůli roztržitosti a únavě chlapec nenamaluje zpětnou vazbu. Těsně před odchodem ještě odmění pejska pamlskem (položí ho před psa).

Shrnutí: Chlapec ze začátku odmítal aktivity spojené s canisterapií, pozornost věnoval předmětům v místnosti. Více než pes jako živá bytost jej zaujaly pracovní listy spojené s psí tematikou. Nevykazoval známky strachu, blízkou přítomnost psa respektoval, ale nevyhledával. Celkem 4x zahrnul psa do společné činnosti. Setkání předcházela hodinová cesta autem a psychologické vyšetření, takže byl chlapec více unavený. Matka setkání komentovala slovy: *„Už teď jsem z toho nadšená, protože s ní spolupracoval hezky."*

2. setkání

Setkání probíhá po delší časové odmlce kvůli nemoci dítěte. Adam přichází v doprovodu matky. Spokojenost se projevuje tím, že skáče a pobíhá po místnosti. Oproti minulému setkání již od začátku směřuje pozornost k Brie a míčku, který má před sebou. Adam říká matce: *„Můžeš jí házet míčem?"* Pamatuje si, jak se pejsek jmenuje. Výzkumníkem navrhované činnosti (pozdravení se psem) odmítá. Stále však směřuje svůj zájem k psovi. V canisterapeutické knize ukazuje na obrázek míčku, což znamená, že jej chce psovi házet. Po vysvětlení, že je potřeba se o psa nejdříve postarat, sám naleje vodu a poté opakuje povel *„Na!"*. Chlapec je velmi živý, skáče, dává ruce nad hlavu a imituje dýchání psa s vyplazeným jazykem. Pohybuje se po špičkách. Na celé chodidlo našlapuje ve chvíli, kdy psovi hází míček. Je zjevné, že má radost, se psem si hraje dál i bez dalšího pobízení. Matka to komentuje slovy: *„To je posun, na to, že tu tak dlouho nebyl"*. Hra trvá skoro 3 minuty. Hlazení psa ještě odmítá. Ukazuje, jak se psovi dává pamlsek, což se naučil minulé setkání pomocí vizuální pomůcky. Baví jej aktivity v knize, které občas sám pro sebe komentuje. Znenadání Adam říká: *„Může tam?"* a ukazuje na bílý vak. Po dvaceti minutách od začátku setkání Adam odmítá veškeré aktivity. Přemístí se ke dveřím a chce odejít. Nereaguje ani na snahu matky upoutat jeho pozornost. Odmítavé reakce trvají 6 minut. Poté chlapec

zpovzdálí sleduje, hru výzkumníka se psem Po 10minutové pauze znovu spolupracuje. Závěrečná část setkání byla věnována tvoření.

Shrnutí: Chlapec o psa jevil zájem ihned po příchodu. S matkou a výzkumníkem spolupracoval v první polovině canisterapeutické jednotky, poté přišla únava a s ní spojené odmítání nabízených aktivit. Sociální pracovnice hodnotí průběh canisterapeutické jednotky pozitivně a vidí velký pokrok v porovnání s předchozím setkáním: *„Já si myslím, že je tam velký posun na to, jak dlouho tady nebyl a že to bylo jenom jednou.“*

3. setkání

Chlapec skáče a běhá po místnosti. Poté odmítá jakoukoliv aktivitu, dokonce odejde z místnosti. Po chvíli se vrátí a sedá si ke canisterapeutické knize s připravenými aktivitami. Ukazuje na obrázky a komentuje je *(„Takhle se pejsek hladí a takhle né.“*). Na rozdíl od předchozích setkání se častěji obrací na matku a říká si o pomoc. Následuje strukturu canisterapeutické jednotky podle tradičního schématu. Nově zařazená aktivita zaměřená na zdravé a nezdravé potraviny však chlapce nezaujme. Dle slov matky nemá příliš pozitivní vztah k jídlu. Aktivita česání psa byla pojata jako nácvik pro česání dítěte, které dítě odmítá. Na stejném principu byla fungovala krátká edukace o důležitosti čištění zubů. Poprvé jej zběžně pohladí (po postroji, ne po srsti), na což matka reaguje údivem a radostí. Ke konci canisterapeutické jednotky je unavený, leží na zemi nebo je u matky v náručí. Výtvarnou reflexi odmítá. Matka doplňuje, že Adam nerad kreslí.

Shrnutí: Adamův zájem o psa kolísal. Na začátku odmítal jakékoliv aktivity, bylo potřeba nechat mu klid a nenaléhat na něj. Poté projevil o psa zájem a zapojoval se do aktivit, které již vyžadovaly bližší přítomnost psa. Oblíbil si aktivity s canisterapeutickou knihou, skládal obrázky psa a popisoval je. V závěru hodiny byl chlapec již unavený.

4. setkání

Adam přichází pozitivně naladěný a pozdraví psa: *„Ahoj.“* Opakuje fráze po výzkumníkovi*: „Vždycky mu dáváme vodu.“* Poté hází psovi míček a přitom opakuje: *„Zavoláme Brio, ke mně“*. Zničehonic řekne sám od sebe: *„Chci ‚pejskovi‘ pohladit.“* Sám si nalistuje schéma s obrázky, jak se

hladí pes, sedne si vedle něj a vysvětluje *„Takhle jo,"* načež psa pohladí (stále preferuje hladit po canisterapeutickém postroji, a ne přímo po srsti). Otočí list a povídá: *„Musím dát pejskovi pamlsky."* Komunikuje s výzkumníkem a pozornost věnuje jen činnosti spojené se psem. Poprvé podá podá pamlsek přímo z ruky. *„Né, olízla mě,"* říká klidným hlasem a nejeví přitom známky výrazného diskomfortu. Ve 12. minutě setkání přichází s vlastní hrou. Dotkne se kartičky s červeným pejskem a říká: „Jé, spálil jsem si ruku!" Načež zamíří za matkou, aby mu ruku pofoukala. Matka se ptá: *„A pofoukáš Brie packu?"* Adam si klekne před pejska, nakloní se k pacce a z blízké vzdálenosti ji pofouká. Hra pokračuje v podobném stylu i s kartičkou modrého pejska, která podle chlapce představuje déšť. *„Jé, zmáčkl jsem na modrého pejska, začíná pršet."* Adam se běží schovat pod stůl. Do aktivity výzkumník zapojuje i psa a schovává jej k Adamovi. Podruhé již chlapec sám říká: *„Jé, prší, musím se s pejskem schovat."* Sociální pracovnice konstatuje, že tuto hru hrála s dítětem při své intervenci. Chlapec poté napodobuje psa, je v poloze na čtyřech a dýchá s vyplazeným jazykem. Skákání přes překážky odmítá. Adam si nalistuje pracovní list s obrázky potravin a říká: *„Pejsek má hlad."* Aktivitě se věnuje necelou 1 minutu. Poté si chce lehnout do vaku a souhlasí s tím, aby si pes lehnul za ním. Následně chce hrát s matkou na honěnou *(„Hrozně ti utíkám.").* Do aktivity se zapojí i psa, takže chlapce „chytá" spolu s matkou. Při běhání Adam našlapuje na celé chodidlo. Další činností bylo podávání pamlsků přes lžičku. Adam chce pokračovat ve hře. Matka říká: *„Tak nejdřív nakrm pejska."* Adam nabídne psovi pamlsek a říká: *„A teď mě musíš honit."* Nemá zájem česat psa hřebenem. Ve 40. minutě setkání si Adam lehne a chce odpočívat. Pejsek si lehne vedle něj. Sám si hraje s kartáči na česání. Poté výzkumníkovi pomůže uklidit pomůcky a nakonec říká: *„Hotovo. Ahoj. Šli jsme za pejskem a pejsek mě potom hledal."* Potom vypráví příběh o pejskovi, který viděl v televizi. Nakonec několikrát pohladí Briu po zádech. Výtvarnou aktivitu odmítá. Odchází z místnosti se slovy: *„Tak se s ním rozloučíme."*

Shrnutí: Chlapcova pozornost byla většinu canisterapeutické jednotky zaměřena na aktivity spojené se psem. Adam byl čilý a preferoval pohybové aktivity. Převážnou část našlapoval přes patu, což značí, že byl

v menší psychické tenzi. Sociální pracovnice shrnuje setkání takto: *„Dnes to bylo docela intenzivní, hned od začátku se zapojoval."* Matka přitakává. Sociální pracovnice vysvětluje, že hru s barvami s dítětem hrála během vlastní intervenci.

5. setkání – 27.2.2024

Adam si ihned po příchodu vezme canisterapeutickou knihu s připravenými aktivitami a povídá: *„Nejdřív se s pejskem pozdravím."* Poté skáče snožmo a mává rukama nad hlavou. Přitaká na otázku, zda se těší na pejska. Pamatuje si, jak se pejsek jmenuje. Připraveného plyšového pejska Adam odmítá. Výzkumník se chlapce ptá, jakou činností by chtěl pokračovat. Chlapec odpovídá: *„Možná má pejsek žízeň."* Ukáže psovi misku. Poté odmítá nabízené aktivity. *„Né, česat né. Né, míček né."* Chce následovat strukturu canisterapeutické knihy jako obvykle. Vysvětluje, jak se pes hladí, a přitom to názorně ukazuje. Pamlsky dává psovi tak, že je před ní položí a ukáže na ně. Dále vypráví: „Netaháme za ocas, ani žádný bolest. A žádný tahání za ucho. Teď půjdu ukázat pejsky. Pejsek sedí (výzkumník dá povel sedni), pejsek stojí (pes se postaví), pejsek spinká (pes se položí na bok) a pejsek leží." Tato aktivita je doplněna fotkami Brii v jednotlivých polohách. Potom pokračuje: *„Teď budu Bria. Tady stojím* (postaví se), *tady sedím* (sedne si do pozice žáby). *Tady běžím* (běží po místnosti), *tady spinkám* (lehne si na bok) *a tady ležím* (přidřepne si a dá ruce před sebe)." Znovu hraje hru s barevnými pejsky, stejně jako předešlé setkání. Nešťastně upadne a rozbrečí se. Poté zůstane ve strnulé pozici a zatíná svaly. Matka vysvětluje, že měl Adam v noci meltdown. Po pěti minutách se opět vrací k aktivitě. Chlapec dokáže ležet ve vaku společně s pejskem. Znovu začne hrát hru s barevnými pejsky. Spolupracuje 3 minuty, ale poté nabízené aktivity neguje. Začne se bouchat do hlavy, což je dle slov matky známka přetížení.

Shrnutí: Matka uvedla, že chlapec o psovi začne spontánně vyprávět kdykoliv během dne. Dále konstatovala: *„Vidím ohromnou změnu. Nečekala jsem takový posun, Jako vůbec. Protože na začátku nechtěl žádný fyzický kontakt a teď tu vedle ní ležel. Nebojí se, to je obrovský benefit. A jen*

za pět hodin. Je vidět, že to vnímá pozitivně, to je pro mě taky moc důležité. Určitě bych chtěla pokračovat."

Kdo je Katka?

Katka je osmiletá dívka, které byl diagnostikován atypický vysokofunkční autismus, když jí bylo 2,5 roku. V průběhu života byly přítomny diagnózy ADHD a vývojová dysfázie. Dívka vyrůstá v domácnosti se svými rodiči a starší sestrou. Vztahy v rodině jsou přívětivé. Rodiče mají o dceru zájem a hledají jí množství volnočasových aktivit. Katka sama navazuje interakci s ostatními lidmi a udržuje při ní oční kontakt. Při prvním setkání může působit rezervovaně, ale později se osmělí a je velmi společenská. Nemá problém se začleněním do kolektivu, v novém prostředí se dobře adaptuje.

Komunikace Katky je verbální, s okolím se dorozumí bez větších obtíží. Mluví poměrně nahlas. Nejvíce patrné je narušení lexikálně-sémantické roviny, kde lze patrné dysgramatismy. Narušení pragmatické roviny se projevuje používáním naučených frází, které nesouvisí s kontextem situace. Přítomné jsou řečové stereotypie. Dívka má bohatou slovní zásobu, pasivní však převažuje nad aktivní. Katka je v péči logopeda, který se zaměřuje na rozvoj funkční komunikace a sociálně komunikačních dovedností.

Kognitivní vývoj je nerovnoměrný. Dívka vyniká v oblasti paměti. Pamatuje si dlouhé pasáže v češtině i angličtině. Ráda řeší matematické operace. Deficit je v oblasti pozornosti, kterou nedokáže dlouho koncentrovat na danou činnost a odbíhá od ní. V rámci posouzení hrubé i jemné motoriky je na dobré úrovni. Katka preferuje pohybové dynamické aktivity. V oblasti grafomotoriky lze sledovat správný úchop psacího náčiní i tlak.

Dívka je samostatná. Ráda peče a preferuje stále stejnou stravu. Klade se důraz na osvojení pracovních návyků a bezpečnost při práci. Dívka je citlivá na hlasité zvuky a smyslové podněty dokáží lehce rozptýlit její pozornost. Má ráda činnosti, které stimulují vestibulární aparát a rozvíjí oropriocepci, jako například houpání, skákání, tanec a další pohybové aktivity. Vzhledem k této skutečnosti a také k tomu, že vyhledává

světelné podněty, ráda tráví čas v multisenzorické místnosti (snoezelen), kde se formou bazální stimulace dokáže zklidnit a relaxovat.

Dívka je vzdělávána ve škole hlavního vzdělávacího proudu podle individuálního vzdělávacího plánu (IVP) s přiznanými podpůrnými opatřeními 3. stupně dle vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných ve znění pozdějších předpisů. Katka by chtěla mít vlastního pejska plemene corgi a často o něm mluví. Má ráda hudbu a malování. Jako motivační prvek působí pobyt ve snoezelenu.

Katka se odmala bojí psů, ačkoliv si rodiče nevybavují konkrétní událost, ze které by strach ze psů pramenil. Při rodinný návštěvách se Katka psů straní a vyhledává vyvýšená místa, kam by se mohla schovat. Nejméně komfortně se cítí v přítomnosti malých psů, kteří jsou dle slov matky živější. Bližší vztah se psem prarodičů si Katka vybudovala až když byl v senilním věku a jeho reakce byly klidné a předvídatelné. Když byla Katka mladší, přála si přejít na protější stranu ulice, vždy když proti nim šel pes, a to i pokud šlo o psa na vodítku a s náhubkem. Strach ze psů byl i důvodem k navštívení odborníka. Ráda však sleduje videa o psech a přeje si vlastnit pejska plemene corgi. Matka předpokládá, že by pro ni pes mohl představovat kamaráda, a aktivně hledá vhodné štěně ke koupi.

Popis jednotlivých setkání

1. setkání

První kontakt Katky se psem je odměřený. Výzkumník proto nejprve volí aktivity bez aktivního zapojení psa. Dívka nevyhledává blízký fyzický kontakt se psem. Na požádání jej dokáže česat kartáčem. Pamlsky pokládá na zem, volá na psa jménem. Když se pes přiblíží, působí Katka ostražitě, couve, zvedá ruce. Na otázku, zda se bojí, odpovídá: „Bojím se." Zároveň je vidět touha psa pohladit, neztrácí zájem. Katka se dále ptá: *„Nemá třeba žízeň?"*. Má o Briu zájem, říká: *„můžeme někdy spolu jet na procházku"*. Katka v průběhu komentuje: *„Je roztomilá."* Fyzický kontakt se psem (podání packy) odmítá i v polovině canisterapeutické jednotky slovy: *„Trochu se bojím."* Výzkumník vysvětlí koncept povelu a odměny. Katka sama zkouší dávat povely, na které pes hezky reaguje. *„To je hodný*

pejsek. Chytrý pejsek.“. Katka hodně opakuje slova a gesta, která používá výzkumník. Házení tenisového míčku Katka komentuje slovy: *„Ráda hraju na tenis. Zkusím to já.“* Ještě se bojí míček pejskovi sama vzít. Přes překážkovou dráhu nejdříve skáče Katka, poté pes. Dívka následně říká: *„Hodný. Ona se ohýbe. Ještě malý míček? Můžeme jí příští pátek házet míček. Mně se tady líbí.“* Má tendenci psovi pomáhat. *„Skvělý pejsek. Ona ani neštěká. Ještě míček.“* Dívka si od psa drží bezpečnou vzdálenost. *„Uvidíme se příští pátek. Dneska jsem ho poprvé viděla a moc se mi tu líbí. Je tady spousta věcí, které jsem ještě neviděla. Chce třeba sednout? A ukládá se ke spánku. Já bych si taky chtěla Briu vzít domů. Já bych dělala s ní přespávačku.“ Na* otázku, co by spolu dělaly, odpovídá: *„Venčit psa a jít na procházku. Mně se nejvíc líbil míček.“*

Shrnutí: Dívka měla o psa zájem, ale z jejího chování byla patrná rezervovanost a ostražitost. Zapojovala se do aktivit se psem, brala na něj ohled a chtěla mu pomoci. Nejvíce ji bavily pohybové aktivity.

2. setkání

Katka říká, že se na psa těšila. Pamatuje si strukturu canisterapeutické jednotky i jednotlivé pokyny pro psa. Dívka má zájem psa pohladit, ale při jeho pohybu mírně ucukne. Vysvětluje, že je psovi nepříjemné, když se mu šlápne na ocas. Dále říká: *„Netaháme pejska za uši, protože to je neohleduplné.“* Pamlsky nechce dávat z ruky a pokládá je pejskovi na zem. Často opakuje věci po výzkumníkovi. Má zájem vést psa na vodítku, udržuje ale bezpečnou vzdálenost a pozorně sleduje, kde se pes nachází. *„Ještě jí musíme dát pamlsek!“* Dává psovi povely, které se naučila při předchozím setkání. Při pochvale se dívka odváží psa jemně pohladit. Poté pro psa připraví překážkovou dráhu, vymyslí pravidla a po úspěšném zvládnutí jej chce pochválit. Poté psa opatrně kartáčem. Stejně jako předchozí setkání však ucukne, když se k ní pes otočí hlavou. Následně sama navrhuje další aktivitu: *„Ještě skákání s míčkem.“* Míček si z přítomnosti psa nejdříve bere zdráhavě, ale po několika opakování se přiblíží až k psovi. *„Ani neštěká.“* Poté se ptá, jestli umí pes dávat packu, a má zájem aktivitu provést. Následuje výtvarná reflexe. Katce se nejvíce líbilo podávání packy a házení míčku. V závěru setkání si sedne do vaku a pes si

lehne vedle ní na podlahu. Nakonec se s pejskem rozloučí a pohladí jej po hřbetu.

Shrnutí: Dívka se se zájmem věnovala všem aktivitám, nejraději měla házení míčku. Interagovala se psem a dívala se mu do očí, nevyhledávala však fyzický kontakt a k psovi měla respekt. Poprvé vedla psa na vodítku.

3. setkání

Katka se se psem nadšeně vítá slovy: *„Ahoj Brio, ráda tě vidím."* Sama Briu bez zdráhání češe a dává jí povely, které se naučila během předchozího setkání. Pamlsek za odměnu nejprve pokládá na zem, poté jej poprvé podá přímo z ruky. Na otázku, jaké to bylo, odpovídá: „*dobrý*". Poté se podívá na psa a řekne: „*ty seš moje miláček*". Často psa chválí slovy: *„hodný pejsek, šikovný pejsek, hodná holka"* a podobně. Mluví o svém oblíbeném psu korgi: *„My to každý den podíváme na internetu."* Postupně si bere míček přímo z blízkosti tlamy psa. Poté vymyslí vlastní hru: začne schovávat jednotlivé pamlsky pod barevné kelímky, které následně zamíchá. Všímá si i drobných pohybů psa, jako například pohyb uší. Poprvé zkouší krmit psa přes lžičku. V druhé polovině canisterapeutické intervence si Katka sedne na zem vedle psa a hladí mu packu. Ke konci canisterapeutické jednotky si Katka sedne do sedacího vaku a má zájem o to, aby si pes lehl za ní. Setrvá v této pozici celých 20 minut. Ptá se výzkumníka na různé otázky ohledně psa a nepřestane jej hladit. Poté říká: *„Nebojím se."* Z vaku nechce odejít, takže obrázek namaluje se psem po boku. Nakonec si vedle psa položí i hlavu. V závěru setkání jí pes podá obě přední packy, na což dívka reaguje slovy: *„Já chci příště na přivítání packu."*

Shrnutí: Dívka měla zájem o psa a sama jej zahrnovala do činností. Sled jednotlivých aktivit si vybírala na základě vlastní preference. Dívka byla aktivní a činnosti často střídala. Oproti předchozímu setkání více vyhledávala fyzický kontakt se psem, například s ním poprvé leží v sedacím vaku. Spontánně vypráví o psí tematice.

4. setkání

Dívka psovi nalije vodu a poté jej 8 minuty češe. U této činnosti pokládá otázky, které se k němu vztahují. Poté si pokládá pamlsky na různé části těla a nechá psa, aby je snědl, následně si chce sednout spolu se psem sednout na vak. Poprvé zkusí psovi vyčistit zuby, a poté mu podává pamlsky na lžičce. V průběhu canisterapeutické jednotky chce psa hladit a mít jej blízko sebe. Následně vstane a pobíhá po místnosti, přitom se psem udržuje oční kontakt a má jí radost, když pes sleduje její pohyb. Následující aktivitou je chůze po čáře. Katka je první na řadě, a když úkol dokončí, zavolá na psa: *„Teď ty, Brio."* Chůze psa po nataženém provaze dívku velmi rozesměje. Dívka se chce opět vrátit k aktivitě v sedacím vaku. Hlazení pejska doprovází slovy: *„Je příjemně mazlivá."* Výzkumník jí poté nabídne, že si může přiložit hlavu k hrudníku psa, aby slyšela jeho dech. Dívka skutečně přiblíží hlavu velmi blízko k psovi a chvíli poslouchá. V sedacím vaku dívka stráví následujících 25 minut vedle ležícího psa. Hladí jej po srsti a vypráví o něm smyšlený příběh, nakonec dá psovi poprvé pusu na čelo. V závěru hodiny dívka preferuje modelování před malováním.

Shrnutí: Podstatnou část canisterapeutické jednotky strávila Katka v sedacím vaku spolu se psem. Poprvé položila svou hlavu do velmi těsné blízkosti psa a v porovnání s předchozími týdny byla více kontaktní. Pozornost věnovala psovi a tématice s ním spojenou po celou dobu canisterapeutické jednotky.

5. setkání

Katka se se psem pozdraví a pohladí jej. Poté pro vymýšlí vlastní aktivity. Pamatuje si jednotlivé činnosti canisterapeutické jednotky. Bez váhání na pobídku výzkumníka pohladí psa po hlavě, zádech i po pacce. Pamlsky podává přímo z ruky. Dále si prohlíží canisterapeutickou knihu a komentuje*: „Tahání za ocas a šlapání na ocas není příjemný."* Poté nastane moment, kdy si u plnění úkolu zpívá, zatímco pes leží vedle ní. Pamatuje si, jak se psovi dávají různé povely a ihned je provádí. Při závodu ve skákání přes překážky se na psa ohlíží a běží mírnějším tempem. V reakci na neúspěšný skok psa se jej ptá: *„Dobrý? Nebolí tě nohy, Brii?"*

Dívka tuto aktivitu provádí s radostí. Při povelování aplikuje naučená pravidla. Stejně jako předchozí setkání pomáhá psovi při plnění úkolu. Poté se psem leží v sedacím vaku, přikládá k němu hlavu a hladí jej. Závěrečné malování často přerušuje a věnuje se psovi. Má dobrou náladu a zpívá si. Dokonce souhlasí s tím, aby jí pes dal pomyslnou pusu na tvář. Poté vypráví příběh, ve kterém je pes zahrnutý. Následně mu chce ukázat obrázek a říká: *„Brii, podívej."* Nakonec dá dívka psovi pusu na rozloučenou.

Shrnutí: Dívka vyhledávala fyzický kontakt se psem a déle udržela pozornost u konkrétní činnosti. Dále promlouvala přímo k psovi, což bylo poprvé za všechna setkání. Matka vidí v chování dívky velký pokrok. Říká, že během prvního setkání se dívka bála přiblížit svoji ruku do blízkosti hlavy psa. Dále uvádí: *„Takže posun tam určitě je. Od začátku se na ni těší, když jsem řekla, že dnes jedeme naposledy, tak se pořád ptala proč a říkala že to nechápe… šlo vidět, že je jí to líto a že k ní přilnula."* Dle jejích slov si dívka ještě s žádným psem nehrála tímto způsobem. Sociální pracovnice nezávisle na výpovědi matky říká, že je u dívky znatelný velký posun.

Kdo je Vojtěch?

Vojtěch je 15letý veselý chlapec s diagnózou dětského autismu. Vyrůstá v úplné harmonické rodině spolu se svým mladším bratrem, ke kterému má blízký vztah. Chlapec má zájem o kontakt s ostatními, je společenský a kamarádský. Vojtěch dokáže trávit čas o samotě. Do her s ostatními se umí zapojit, ale trvá na přesném dodržování pravidel a obtížně se vyrovnává s prohrou. Nemá sklony k agresivitě vůči ostatním osobám.

Vojtěch komunikuje verbálně a má širokou slovní zásobu, přičemž pasivní převažuje nad aktivní. Chlapec se vyjadřuje velmi precizně, jeho řeč je formální, spisovná. Při dialogu udržuje oční kontakt. Z hlediska foneticko-fonologické roviny je patrná nesprávná výslovnost hlásek R a Ř. Narušení lexikálně-sémantické roviny se projevuje horším porozuměním vtipu a nadsázce či doslovné chápaní slov. V oblasti pragmatické roviny je narušen způsob vedení dialogu, například střídání rolí

či naslouchání. Komunikace není vždy funkční. Pokud Vojtěch neporozumí otázce, reaguje sdělením, které s kontextem nesouvisí. Často dlouze a detailně vypráví o svých oblíbených tématech, aniž by reflektoval, zda s ním komunikační partner sdílí zájem o tuto problematiku.

Profil kognitivních schopností je výrazně nerovnoměrný. Chlapec má velký přehled o oblasti svého zájmu. Dbá na používání správných a přesných názvů věcí a zvířat, stejně tak pokyny chápe doslovně a snaží se je plnit velmi pečlivě. Pozornost je kolísavá a odvíjí se od Vojtěchova zájmu o danou činnost. Náhlé změny jej rozruší, preferuje řád a pravidla.

Chlapec je motoricky zdatný. V oblasti jemné motoriky vyniká svou zručností, s oblibou se věnuje konstrukčním manuálním aktivitám, například skládání ze stavebnic Lego a Merkur. Z hlediska grafomotoriky je patrný nesprávný úchop, který je však funkční. V oblasti sebeobsluhy je Vojtěch samostatný, kromě dohledu při přípravě jídla nepotřebuje výraznou dopomoc. Vojtěch nemá rád hlasité zvuky a reaguje na ně citlivě i v situaci, kdy je očekává.

Vojtěch je žák se speciálními vzdělávacími potřebami dle vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve znění pozdějších předpisů. Do 5. ročníku navštěvoval třídu pro žáky s PAS ve škole zřízené dle §16 odst. 9 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a dalším vzdělávání, v aktuálním znění. V této škole byl vzděláván dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání s minimální doporučenou úrovní pro úpravu očekávaných výstupů. V době výzkumného šetření absolvuje 8. ročník ve škole zřízené dle §16 odst. 9 zákona č. 561/2004 Sb. dle Individuálního vzdělávacího plánu.

Mezi Vojtěchovy zájmy patří hraní počítačových her. Dále jej baví kreslit komiksy, které jsou často inspirované každodenními událostmi.

Vztah Vojtěcha ke psům je na rozdíl od matky či mladšího bratra odměřenější. Chlapec se bojí štěkajících psů na ulici, třebaže jsou za plotem a jejich štěkot je pravidelný a lze jej předvídat. Není přítomna agresivita vůči zvířatům či strach, k velkým zvířatům chlapec chová respekt. Rodina má dvě morčata a dříve měla labradorského retrívra.

Popis jednotlivých setkání

1. setkání

Vojtěch si ihned k pejskovi přidřepne a hladí ho, poté se představí jménem. V úvodu hodiny chlapce seznámím s harmonogramem, který je koncipován formou procesuálního schématu s doplněním o slovní vysvětlení. Vojtěch si schéma sám nahlas přečte. Po mém pobídnutí nalije pejskovi vodu do misky, kterou vzápětí přisune až k němu.

Následuje česání. Během péče o psa chlapec vypráví o postavách psů z oblíbené videohry. Na upozornění, že se pejsek při dlouhém povídání začne nudit, reaguje chlapec takto: *„Tak já řeknu jen zkrácenou verzi."* Při aktivitě se dívá psovi do očí a udržuje s ním kontakt. Chlapec poté hází psovi míček a činnost sám od sebe doplní slovy aport či přines, což svědčí o jeho předchozí zkušenosti s touto činností. Je z pohybu psa nadšený, nahlas se směje a povzbuzuje psa k tomu, aby míček přinesl až k němu. Vojtěch dává psovi odměnu ve formě piškotu. Nejprve ho položí před psa, poté již dává pamlsek přímo z dlaně a nechá se olíznout. Další činností jsou závody v přeskoku přes molitanové bloky. Vojtěch připraví překážky pro sebe i pro psa. V prvním pokusu je Vojtěch rychlejší. Vzápětí prohlásí, že v druhém kole nechá vyhrát psa. Podruhé Vojtěch opravdu zpomalí tak, aby do cíle doběhl pejsek jako první. Následuje povelování psa. Vojtěch nejdříve dostane instrukce a názornou ukázku, poté zkouší činnost sám vykonat. Pejsek vyhoví a podá mu packu. V následujícím okamžiku Vojtěch pejska sám od sebe obejme. Závěrečných 15 minut bylo věnováno reflektivnímu malování. Vojtěch maluje, co se mu nejvíce líbilo, a malování doplňuje komentářem.

Shrnutí: Vojtěch vypadal po celou dobu setkání velmi spokojeně. Smál se nahlas, interagoval se psem, udržoval s ním oční kontakt, hladil ho a pamlsky mu podával přímo z ruky. Při soutěžení ve skoku přes překážku nechal psa vyhrát. Tato skutečnost je podstatná vzhledem k tomu, že Vojtěch obtížně zvládá prohru.

2. setkání

Vojtěch zkouší sám dávat povely. Pes ho hezky poslouchá, z čehož má chlapec radost. Pamlsky dává přímo z ruky, takže ho pes musí olíznout. Vojtěchovi to nevadí, ale pokaždé třepe rukama. Chválí pejska slovně i pohlazením. Má zájem učit se další cviky, nejvíce ho baví povel ke mně. Když pejsek nereaguje na slovní povel, obrátí se Vojtěch na výzkumníka. Neváhá a míček pejskovi hází, nebojí se vzít ho zpět, i když to znamená, že se musí k psovi velmi přiblížit. Poté sám připraví dráhu z pamlsků a snaží se psovi pomáhat při jejich hledání. Chválí jej slovně i pohlazením po hřbetu. Při hlazení psa vypráví o psech svých kamarádů. Vyjadřuje se velmi precizně, například neříká pes, ale fena. Na otázku, co se mu nejvíce líbilo odpovídá: *„Jak jsem pro Briu připravil slalom."*

Shrnutí: Chlapec nejevil známky strachu či obav z přítomnosti psa, naopak jej rád a často hladil. Často vyprávěl o tematice spojené se psy. Činnosti prováděl pomalu a dbal na jejich přesné splnění. Vojtěch však zachoval klid, pokud pes nereagoval na jeho povel okamžitě, a vyčkával na reakci výzkumníka.

3. setkání

Vojtěch si pamatuje strukturu canisterapeutické jednotky. Nejdříve se postará se o psa, poté si sám vezme kartáče a s ochotou češe psa. Při česání se ptá: *„Co Bria? Všechno dobrý?"* Poté vypráví o schopnostech psa. Připraví slalom a spolu se psem jej projde. Následně si vymyslí překážkovou dráhu a pravidla pro její překonání. Při schovávání pamlsků pro psa říká: „Jó. Ta je teda fakt rychlá. Díky svému čenichu." Aktivita jej velmi baví. S velkým nadšením se zapojuje i do provádění triků se psem a napodobuje chování výzkumníka. Přikrčí se na zem a k údivu všech zúčastněných nechá psa, aby mu vyskočil na záda. Na otázku, zda mu to nevadí, odpovídá: *„Jako malá kozička na zádech. Je lehká jak peříčko."* Poté Vojtěch dává psovi povely a má radost, když je pes splní. Má zájem opakovat povel znovu, i když se předtím dvakrát nepovedl. Na třetí pokus byl chlapec úspěšný a pejsek mu vyhověl. Edukativní aktivitě zaměřené na potraviny pro psy se chlapec věnuje celých 15 minut. Při plnění úkolů chlapec sedí na zemi a vedle něj odpočívá pes. Následně jej

chlapec odmění pamlskem a říká: *„Tady máš, Brio."* Poté komentuje: *„Viděl jsem, jak krásně odpočívala."* Vojtěch velmi rád hází psovi míček. Pamatuje si z předešlých setkání, že po každém přinesení dostane pejsek pamlsek. Chlapec si uvědomí, že u sebe žádný pamlsek nemá, a proto se ptá: *„A co jí dám za odměnu?"* Po každém úspěšném přinesení míčku se chlapec vždy zasměje. Po 40 minutách si chlapec lehne na zem a pozoruje psa. Po nabídce vyrobit pro psa vlastní hračku se okamžitě zvedá, říká: *„Jasně!"*, a hračku bez váhání vyrobí. V průběhu ještě psovi vysvětlí, že musí chvíli počkat. Zbývající čas byl věnován výtvarné reflexi. Chlapec znázorní, že je pro psa nebezpečné

Shrnutí: Vojtěch se psem navázal bližší kamarádský vztah, oslovoval ho jménem a promlouvá k němu. Bylo patrné, že chlapce baví provádět aktivity spolu se psem. V závěru setkání byl Vojtěch unavenější, ale přesto s radostí vyrobil hračku pro psa.

4. setkání

Vojtěch se něžným hlasem přivítá se psem, skloní se k němu a začne jej hladit. Poté praví: *„Kéž bych Brie rozuměl."* Pamatuje si základní strukturu canisterapeutické jednotky (přivítání se psem a nalití vody) i kolik úkolů zbývá do konce. Následně si přeje pejska vyčesat všemi kartáči, které nejdříve seřadí podle oblíbenosti. Na otázku, zda se mu tato činnost líbí, odpovídá kladně. Vojtěch si vzpomíná, že během prvního setkání nechal při soutěžení vyhrát psa. Stejně je tomu i tentokrát, chlapec dvakrát zvítězí a napotřetí zpomalí, aby do cíle vběhl první pes. *„Já jsem ji totiž chtěl nechat vyhrát."* Při změně aktivity sám komentuje: *„Teď je na řadě hra."* Výzkumník se Vojtěcha zeptá, zda by pro psa chtěl vymyslet hru s vlastními pravidly. Chlapec ihned začne psa instruovat. Poté schovává pamlsky pod kelímky, které zamíchá. Aktivita Vojtěcha velmi baví. Poté prohlásí, že pejsek vyhrál. Po chvilkové pauze v podobě pomazlení opět pokračuje ve hře. *„Takže Brio, co si myslíš, v kterém kelímku je granulek?"* Snaží se psovi napovídat a pomáhat. Při úspěchu psa nadšeně chválí: *„Správně!"* Kolem 40. minuty chlapec začíná ztrácet pozornost a delší dobu vypráví o počítačové hře s psí tematikou. Při změně aktivity se opět začne soustředit na průběh canisterapeutické jednotky. Na závěr

Vojtěch namaluje dle jeho slov*: „To, jak Bria hledala něco pod kelímkami.“* Nakonec se se psem rozloučí několikanásobným pohlazením.

Shrnutí: Vojtěch se psem komunikoval, oslovoval jej a zahrnoval jej do všech aktivit. Vymyslel pro psa hru s vlastními pravidly, měl tendence psovi pomáhat, a dokonce jej nechal vyhrát. Pozornost chlapce začala kolísat ke konci setkání.

5. setkání

Vojtěch sám přichází se slovy, že se na Briu těšil. Poté se o pejska postará, nalije mu vodu a vyčeše ho. Následně psa provede slalomem a připraví mu dráhu z pamlsků. Chlapce baví sledovat, jak pes jednotlivé pamlsky sbírá. Opět mu dopomáhá s hledáním. Následuje rekapitulace všeho, co se chlapec během setkávání naučil. Pamatuje si potraviny, které jsou pro psa nebezpečné, jaké chování je psovi nepříjemné a to, že je potřeba psa chválit a odměňovat. Chlapec poté říká: *„Dostal jsem nápad. Udělám rozlučku pro Briu. Že napíšu něco hodnýho pro Briu.“* A dále. *„Maluji to, jak se máme s Briou rádi. A pak tam napíšu ještě ten popis. Já jsem se rozhodl, že jí napíšu popis stejně jako ten Briinčin popis*.“ (vysvětlení výzkumníka: před začátkem setkávání chlapec dostal uvítací dopis psaný z pohledu psa). Na otázku, co jej nejvíce bavilo, odpovídá: *„Takže mě nejvíc bavilo to aportování i česání i pohyb i malování.“* Ve vyprávění pokračuje následovně: *„Já Briu napíšu do svého památníčku. To je moje taková speciální knížka, do které se všichni zapíšou. Ti moji vlastní kamarádi a kamarádky, třeba se podepíšou, nebo něco hezkého nakreslí.* Nechá pejska, aby si od něj vzal pamlsek přímo z dlaně. Na otázku, proč má pejsek postroj, odpovídá: *„Aby se označil, že je ‚canisterapický' pes. To znamená, že pomáhá všem.“* Nakonec říká: *„Brio, ještě se pomazlíme než půjdu domů. Bude mi po tobě smutno (…) Tak to je úplně úžasné, bylo to s Briou moc fajn. Díky, Julie. Tak jo, Brio, buď tady hodná. Já na tebe nikdy nezapomenu.“* Vojtěch dostane svůj canisterapeutické deník, poté chvíli přemýšlí a nakonec říká: *„Já jsem se rozhodl, že do toho deníčku budu psát Briinčin příběh. Jako: letos vám povím o Brie, která našla svého zkušeného páníčka jménem (řekl své jméno). Tohle je její příběh.“* Poté na psa zavolá*: „Ahoj, bylo to s tebou moc fajn!“*

Shrnutí: Vojtěch byl po celou dobu pozitivně naladěný. Mluvil o sobě jako o zkušeném páníčkovi. Sociální pracovnice průběh setkávání hodnotí takto: *„Já si myslím, že super. A přesně jak jsi říkala, taky se to posunulo. Já jsem si myslela, že nebude mít moc problém, ale přesto tam ten posun byl. A Bria je skvělá."* Závěrečné setkání předčilo i očekávání rodiče, který konstatoval, že takový výsledek nečekal.

5 Závěr

Výzkumníkovi se podařilo analyzovat efektivitu realizovaných intervencí za využití canisterapeutického psa na sebepojetí dítěte a dospívajícího s poruchou autistického spektra, hlavní cíl práce byl proto splněn. Úspěšný sběr dat pro výzkum proběhl prostřednictvím neformálního a polostrukturovaného rozhovoru s rodiči a sociální pracovnicí a pozorování. V průběhu výzkumu byla od účastníků také získávána zpětná vazba v podobě výkresů (případně modelů z modelovací hmoty), které jsou součástí přílohy tohoto dokumentu. Výzkumný vzorek tvořili 2 děti a 1 dospívající s PAS, kteří neměli s canisterapií předchozí zkušenost. Koterapeutem v canisterapeutickém týmu byla sedmiletá fena klidného temperamentu.

Design výzkumu stanovil následující výzkumné otázky, na které autor odpovídá následovně:

Analýza VO1: Jak lze analyzovat průběh canisterapeutické intervence skrze interpretační rovinu artefiletiky?

Participanti výzkumu si se psem vytvořili těsnou citovou vazbu. Pes plnil roli kamaráda u dvou ze tří participantů. Markantní výsledky se projevily i ve schopnosti zaměření pozornosti. Doba, po kterou se participanti soustředili výhradně na psa a činnosti s ním spojené, se s narůstajícím počtem canisterapeutických jednotek zvyšovala. Všichni tři participanti v průběhu šetření začali oslovovat psa jménem a promlouvat k němu jako ke svému komunikačnímu partnerovi. Jeden participant si dokonce přál, aby psovi dokázal rozumět. Při soutěžení dva ze tří účastníků brali ohled na psa a upřednostnili jeho výhru před svou.

U jednoho participanta bylo patrné zklidnění a pocit sounáležitosti se psem. Dva ze tří účastníků postupem času vyhledávali blízkou fyzickou přítomnost psa. Z výsledků výzkumného šetření vyplývá, že pes působí jako motivační prvek pro vykonání určité činnosti a podněcuje ke spolupráci. Všichni tři účastníci zapojili psa do své hry, z čehož vyplývá, že pes podporoval jejich schopnost kooperace. Dva ze tří participantů pomáhali psovi s plněním úkolů.

Význam přesahu do oblasti artefiletiky dokládá následující výrok jednoho z účastníků: *„Maluji to, jak se máme s Briou rádi.“* Dva ze tří účastníků v kresbě znázornili nejen psa a prováděné činnosti, ale i sami sebe. Jeden z účastníků dokonce namaloval sebe a psa do symbolu srdce, čímž poukazoval na to, že mezi sebou mají blízký vztah.

Analýza VO2: Jak lze popsat efektivitu navržených intervencí za využití canisterapeutického psa na sebepojetí dítěte a dospívajícího s PAS?

V průběhu setkávání se psem se participanti naučili řadu nových slov, která začali aktivně používat. Jednalo se o slova související se psí tematikou, se kterou se participanti v běžném životě nesetkávali. Motivací pro rozšíření slovní zásoby byl v tomto případě pes, protože dané pojmy se nejčastěji používaly během aktivit se psem. Lze tedy hovořit o pozitivním vlivu canisterapie na komunikaci dítěte a dospívajícího s PAS, která úzce souvisí s jeho sebepojetím, vzhledem k tomu, že sebepojetí je utvářeno především díky sociálním interakcím.

Efektivitu využití canisterapie u osob s PAS potvrzuje také skutečnost, že pes pomáhal strukturovat jejich činnost, a to jak v čase, tak v prostoru. Dítě a dospívající se se psem setkávali ve stejný čas a v pravidelných intervalech. Konkrétní činnosti musely být během canisterapeutické jednotky vykonávány v určitém sledu. Pozdravení a rozloučení se psem v úvodu a závěru setkání přispívalo k osvojení základních sociálních dovedností, které jsou součástí každého sociálního kontaktu s okolím. Dále přispívalo k uvědomění si přítomnosti zvířete a jeho respektování. Se závěrečným rozloučením se často pojilo i vyjádření vděku za to, že se pes klientům věnoval.

Sociální pracovnice považovala využití canisterapie u dětí a dospívajícího s PAS za efektivní způsob intervence u všech klientů. Zpětná vazba rodičů byla u všech tří účastníků také pozitivní. Ve všech případech výsledky dokonce předčily rodičovo očekávání. Dva ze tří rodičů si přejí s canisterapií nadále pokračovat. Výzkumník vidí velký přínos v tom, že si klient díky psovi vytvořil funkční rituály. Pes také umožnil dítěti a dospívajícímu s PAS zažít společný úspěch a nehodnotil jej při případném neúspěchu. Tato skutečnost má vliv na vědomí si vlastní hodnoty

a sebepojetí člověka s PAS. Reprezentativním výrokem je výpověď jednoho participanta, který sám sebe označil jako *„zkušeného páníčka“.*

Analýza VO3: Jak dítě a dospívající s PAS reflektuje vlastní potřeby a potřeby psa?

Během setkávání s canisterapeutickým psem se děti a dospívající s PAS učili o potřebách a emocích psa. Naučili se, že je potřeba se nejdříve postarat o zvíře a až poté si s ním hrát. Všichni participanti vždy dali přednost potřebám psa před vlastními tužbami. Tím se rozvíjela i jejich schopnost sebekontroly, schopnost oddálit naplnění své potřeby a upřednostnit potřeby druhé živé bytosti. Reflektováním pocitů psa se také rozvíjela jejich schopnost empatie či ochota pomoci druhému. Důkazem o tom, že děti a dospívající v průběhu canisterapeutické jednotky reflektovali potřebu psa, jsou jejich otázky na fyzické i psychické pohodlí psa. Uvedené příklady potvrzují vědecké poznatky o tom, že aktivity se psem posilují smysl pro odpovědnost a povinnost.

Doporučení pro speciálně pedagogickou praxi

Při realizaci canisterapeutických jednotek se výzkumníkovi osvědčilo, že je vhodné mít připravené vizualizované procesuální schéma, podle kterého se klient orientuje a vybírá si jednotlivé aktivity. Před canisterapeutickou jednotkou by klient neměl absolvovat náročný program, aby se mohlo plně soustředit na psa a aktivity s ním spojené.

Všechny účastníky velmi bavilo házet psovi míček. Pes představoval účinný nástroj, jak děti a dospívajícího s PAS aktivizovat, pozitivně jej naladit a často i motivovat k plnění úkolů. Této skutečnosti by mohl canisterapeut využít a opakovaně aktivitu zařazovat mezi náročnější úkoly.

Canisterapie by měla probíhat v příjemném prostředí, které obsahuje málo rušivých elementů. Setkávání byla naplánována s pravidelným časovým rozestupem jednoho týdne. Kvůli nemocnosti a osobním důvodům účastníků a jejich rodin však nebylo možné harmonogram dodržet. Delší odmlky mezi jednotlivými canisterapeutickými jednotkami mohly omezit případná zjištění i průběh jednotlivých setkávání. Z uvedeného vyplývá, že canisterapeut by měl před počátkem práce s klientem naplánovat canisterapeutické jednotky tak, aby byly více flexibilní a mohl

do nich snáze vstoupit. Kvůli delší odmlce by například bylo potřebné některé aktivity zopakovat, aby si je klient dostatečně osvojil a mohl se přesunout k dalším.

Je nutné zmínit skutečnost, že do výzkumného šetření vstupovaly vnější faktory, které mohly průběh canisterapeutické jednotky narušit. Mezi významné intervenující proměnné lze zařadit přítomnost dalších osob, čas setkání, a s tím související únava během dne, či předchozí vlastní zkušenost účastníka se psem, ať pozitivní či negativní. S touto skutečností by měl canisterapeut počítat a zohlednit ji při vyhodnocení a plánování dalších kroků k naplnění vytyčeného cíle.

Jednotlivá setkání by měla reflektovat individuální potřeby zúčastněných osob s PAS a podporovat jejich iniciativu a spontaneitu při kontaktu se psem. Canisterapeut by měl volit aktivity, u kterých si je jistý, že je klient se psem zvládne. Podporoval by tím jeho schopnost kooperace se psem a umožnil by mu zažít pocit úspěchu.

Zjištěné limity

Studie má i přes uvedené pozitivní závěry také svá omezení. Výzkumné šetření probíhalo po dobu dvou měsíců, což je z hlediska zkoumání vlivu na sebepojetí člověka krátkodobé. K hlubšímu poznání problematiky by mohl přispět budoucí výzkum, který by byl longitudinálního charakteru a zahrnoval by více participantů a srovnávací skupinu.

S ohledem na malý výzkumný vzorek participantů není možné výsledky výzkumného šetření zobecnit. Canisterapetické jednotky probíhaly vždy se stejným psem. Je diskutabilní, zda by studie přinesla podobné výsledky i v případě využití různých canisterapeutických psů.

Dalším limitem, se kterým se výzkum potýká a je třeba jej brát v potaz, je riziko výběrového zkreslení. Do studie byli vybráni účastníci, kteří měli neutrální nebo pozitivní vztah ke zvířatům. Je na zvážení, zda by výzkum přinesl stejný závěr u osob majících strach ze psů, tzv. kynofobii. Do výzkumu navíc nebyla zapojena kontrolní skupina, se kterou by se daly výsledky výzkumu porovnat.

Shrnutí

Tématem bakalářské práce je canisterapie a její vliv na sebepojetí dítěte a dospívajícího s poruchou autistického spektra. Práce je členěna na teoretickou a praktickou část. Teoretické kapitoly představují poruchy autistického spektra, canisterapii a artefiletiku. Výzkumný projekt, uvedený v čtvrté kapitole této práce, byl realizován metodou kvalitativního akčního výzkumu. Kapitola zahrnuje kazuistiky účastníků, popis a analýzu samostatných canisterapeutických jednotek a prezentuje výsledky šetření. Hlavním cílem výzkumu je ověřit efektivitu intervence za využití canisterapeutického psa na sebepojetí dítěte a dospívajícího s poruchou autistického spektra.

Summary

The topic of the bachelor thesis is canine-assisted therapy and its effect on the self-concept of children and adolescents with autism spectrum disorder. The thesis is divided into a theoretical and a research part. The theoretical chapters present the issues of autism spectrum disorders, canine-assisted therapy and artephiletics. The research project, presented in the fourth chapter of this work, was implemented using thequalitative action research method. The chapter includes case studies of participants, description and analysis of separate dog-assisted interventions and presents the results of the investigation. The main goal of the research is to verify the effectiveness of the intervention using a therapeutic dog on the self-concept of children and adolescents with autism spectrum disorder.

Použité zdroje

Knižní zdroje

1. Adamus, P., Vančová, A., & Löfflerová, M. (2017). *Poruchy autistického spektra v kontextu aktuálních interdisciplinárních poznatků.* Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta.

2. Bazalová, B. (2011). *Poruchy autistického spektra: teorie, výzkum, zahraniční zkušenosti*. Masarykova univerzita.

3. Bazalová, B. (2012). *Poruchy autistického spektra v kontextu české psychopedie*. Masarykova univerzita.

4. Bazalová, B. (2017). *Autismus v edukační praxi*. Portál.

5. Bazalová, B. (2023). *Psychopedie*. Grada.

6. Bicková, J. (Ed.). (2020). *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Portál.

7. Čadilová, V., Žampachová, Z., Hanák, P., Michalík, J., & Pelánová, V. (2012). *Metodika práce se žákem s poruchami autistického spektra*. Univerzita Palackého v Olomouci.

8. Fine, A. H. (Ed.). (2015). *Handbook on animal-assisted therapy: Foundations and guidelines for animal-assisted interventions* (4th ed.). Elsevier Academic Press.

9. Forster, C., & Eperjesi, R. (2021). *Action research for student teachers* (2nd ed). SAGE Publications.

10. Freeman, M. (2007). Terminologie v zooterapii. In M. Velemínský (Ed.), *Zooterapie ve světle objektivních poznatků* (pp. 30-37). Dona.

11. Galajdová, L., & Galajdová, Z. (2011). *Canisterapie: pes lékařem lidské duše*. Portál.

12. Gavora, P. (2000). *Úvod do pedagogického výzkumu*. Paido.

13. Greger, D., Simonová, J., Chvál, M., & Straková, J. (Eds.). (2020). *Když výzkum mění praxi: deset příběhů učitelů a akademiků zapojených do akčního výzkumu*. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.

14. Hendl, J. (2017). Plán a uspořádání výzkumu. In J. Hendl & J. Remr, *Metody výzkumu a evaluace* (pp. 65-80). Portál.

15. Hendl, J. (2023). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* (Páté, přepracované vydání). Portál.

16. Hillary, A. (Ed.). (2015). Autism and Language. In M. Sutton, *The Real Experts: Readings for Parents of Autistic Children* (pp. 35-36). Autonomous Press.

17. Hrdlička, M. (2014). Historický vývoj, koncepce, terminologie. In M. Hrdlička & V. Komárek (Eds.), *Dětský autismus* (2., dopl. vyd, pp. 11-16). Portál.

18. Chráska, M. (2016). *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu* (2., aktualizované vydání). Grada.

19. Janík, T. (2003). *Akční výzkum pro učitele: Příručka pro teorii a praxi*. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky.

20. Klech, P. (2014). Zooterapie (animoterapie). In O. Müller, *Terapie ve speciální pedagogice* (2. vyd., pp. 449-496). Grada Publishing.

21. Kroupová, K. (2016). *Slovník speciálněpedagogické terminologie: vybrané pojmy*. Grada.

22. Lacinová, J. (2007). Historický vývoj zooterapie a její současný stav. In M. Velemínský, *Zooterapie ve světle objektivních poznatků* (pp. 27-29). Dona.

23. Levinson, B. M. (1962). The dog as a "co-therapist." *Mental Hygiene. New York, 46,* 59–65.

24. Lewin, K. (1946). Action research and minority problems. In Journal od Social Issues. 2, 4, 34–46.

25. Matoušek, O., Křišťan, A. (Ed.). (2013). *Encyklopedie sociální práce*. Portál.

26. Mišovič, J. (2019). *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Slon.

27. Müller, O. (2014). *Terapie ve speciální pedagogice* (2., přeprac. vyd). Grada.

28. Müller, O. (2018). Další terapeutické přístupy ve speciálněpedagogické péči o osoby s mentálním postižením. In M. Valenta & M. Lečbych, *Mentální postižení* (2., přepracované a aktualizované vydání, pp. 156-171). Grada.

29. Nerandžič, Z. (2006). *Animoterapie, aneb, Jak nás zvířata léčí: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. Albatros.

30. Potměšilová, P. (2014). Arteterapie. In O. Müller, *Terapie ve speciální pedagogice* (2., přeprac. vyd, pp. 77-130). Grada.

31. Potměšilová, P., & Sobková, P. (2012). *Arteterapie a artefiletika nejen pro sociální pedagogy*. Univerzita Palackého v Olomouci.

32. Slavík, J. (2001). *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky*. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.

33. Slavíková, V., Slavík, J., & Eliášová, S. (2019). *Dívej se, tvoř a povídej!: artefiletika pro předškoláky a mladší školáky* (Vydání třetí). Portál.

34. Slowík, J. (2016). *Speciální pedagogika* (2., aktualizované a doplněné vydání). Grada.

35. Sochor, P. (2015). *Člověk s postižením a výtvarná tvorba: Od zobrazování k autorství*.

36. Sochor, P., & Pančocha, K. (2013). Výtvarná tvorba u dospělých osob se zdravotním postiženín. In K. Pančocha, L. Procházková, & K. Sayoud Solárová, *Edukativní, intervenční a terapeutické přístupy k dospělým osobám a seniorům se zdravotním postižením* (pp. 211-223). Masarykova univerzita.

37. Šobáňová, P. (2019). *Výtvarný projev a disabilita: kořeny a současnost proinkluzivní didaktiky výtvarné výchovy*. Univerzita Palackého v Olomouci.

38. Šporclová, V. (2018). *Autismus od A do Z*. Pasparta.

39. Tichá, V. (2007). Informační zdroje v canisterapii. In M. Velemínský, *Zooterapie ve světle objektivních poznatků* (p. 200). Dona.

40. Stehlíková Babyrádová, H. (2016). *Expresivní terapie se zaměřením na výtvarný a intermediální projev*. Barrister & Principal.

41. Švaříček, R. (2014). Kvalitativní přístup a jeho teoretická a metodologická východiska. In R. Švaříček & K. Šeďová, *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách* (Vyd. 2, pp. 12-27). Portál.

42. Thorová, K. (2016). *Poruchy autistického spektra* (Rozšířené a přepracované vydání). Portál.

43. Valenta, M. (2015). *Slovník speciální pedagogiky*. Portál.

44. Willis, J., & Edwards, C. L. (2014). Action research: models, methods, and examples. Charlotte: Information Age Publishing

Elektronické zdroje

1. *Aktuální seznam členů*. (2024). Canisterapeutické sdružení Jižní Morava. https://www.canis-sdruzeni.cz/images/DOKUMENTY_CTSDRUZ/clenska_zakladna23zaplaceno_pro_web.pdf

2. Alves, R. R. N., & Policarpo, I. D. S. (2018). Animals and Human Health: Where Do They Meet?. *Ethnozoology*, 233–259. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-809913-1.00013-2

3. American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596

4. Anz, R. I., & Chung, P. (2023). Animals as healers: A historical journey through the impact of animals on human health across the ages. *Current problems in pediatric and adolescent health*

care, *53*(11), 101476. https://doi.org/10.1016/j.cppeds.2023.101476

5. Appleby, R., Wright, S., Williams, L., & Stanley, M. (2022). Australian parents' experiences of owning an autism assistance dog. Health & Social Care in the Community, 30, e4113– e4121. https://doi.org/10.1111/hsc.13805

6. *Autista nebo člověk s autismem – autistická identita*. (2016). Neurodiverzita.cz. https://www.neurodiverzita.cz/2016/04/01/autista-nebo-clovek-s-autismem-html/

7. *Asistenční canisterapeutický pes pro dítě s PAS*. (n.d.). Pestrá. https://www.pestra.cz/autismus

8. *Asistenční psi pro zdravotně postižené*. (n.d.). Pomocné tlapky. https://www.pomocnetlapky.cz/nase-sluzby/prehled-nasich-sluzeb/asistencni-psi-pro-zdravotne-postizene

9. *Asistentští / průvodcovští psi pro osoby s poruchami autistického spektra*. (2018). Helppess. https://helppes.cz/vase-pomoc/jak-pomuzete-vy/

10. Atkin, M. (2022). Man's best friend: how assistance dogs help autism families. *Autism Parenting Magazine*, (142), 43-46. https://assistancedogsinternational.org/clientuploads/News%20Articles/Autism_Parenting_Magazine_October_2022.pdf

11. Autis Centrum, o. p. s. (2022). *Výroční zpráva 2022: Pomáháme lidem s autismem a jejich rodinám*. Autis Centrum. https://autiscentrum.cz/wp-content/dokumenty/VyrocniZprava2022.pdf

12. Barker, S. B., & Wolen, A. R. (2008). The benefits of human-companion animal interaction: a review. *Journal of veterinary medical*

education, *35*(4), 487–495. https://doi.org/10.3138/jvme.35.4.487

13. Baron-Cohen, S. (2017), Editorial Perspective: Neurodiversity – a revolutionary concept for autism and psychiatry. J Child Psychol Psychiatr, 58: 744-747. https://doi.org/10.1111/jcpp.12703

14. Bartoňová, M. (2019). Mentální postižení a PAS 2. Slezská univerzita v Opavě. https://is.slu.cz/publication/39441/Mentalni_postizeni_a_PAS2.pdf

15. Beavers, A., Fleming, A., & Shahidullah, J. D. (2023). Animal-assisted therapies for autism. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, *53*(11). https://doi.org/10.1016/j.cppeds.2023.101478

16. Ben-Itzchak, E., & Zachor, D. A. (2021). Dog training intervention improves adaptive social communication skills in young children with autism spectrum disorder: A controlled crossover study. *Autism*, *25*(6), 1682–1693. https://doi.org/10.1177/13623613211000501

17. Bicková, J. (2022). *Asistenční pes je pro dítě s PAS pomocník i komunikační most*. AutismPort. https://autismport.cz/o-autistickem-spektru/detail/asistencni-pes-je-pro-dite-s-pas-pomocnik-i-komunikacni-most

18. Burgoyne, L., Dowling, L., Fitzgerald, A., Connolly, M., P Browne, J., & Perry, I. J. (2014). Parents' perspectives on the value of assistance dogs for children with autism spectrum disorder: a cross-sectional study. *BMJ open*, *4*(6), e004786. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2014-004786

19. Burrows, K. E., Adams, C. L., & Spiers, J. (2008). Sentinels of safety: service dogs ensure safety and enhance freedom and well-being for families with autistic children. *Qualitative health*

research, *18*(12), 1642–1649. https://doi.org/10.1177/1049732308327088

20. Cihlářová, K. (2019). *Role asistenčního psa u osob s poruchou autistického spektra* [Diplomová práce, Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra Speciální pedagogiky]. https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/116179/120339883.pdf?sequence=1&isAllowed=y

21. Cooper, E. (2021, August 4). An autism assistance dog is improving six-year-old Lucas's life but the fight for funding took years. *ABC News*. https://www.abc.net.au/news/2021-08-04/autism-assistance-dog-improves-lucas-life-after-ndis-fight/100348082

22. Čadilová, V., Žampachová, Z. (2015) Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu poruchy autistického spektra nebo vybraných psychických onemocnění: dílčí část. Olomouc: UP. https://inkluze.upol.cz/ebooks/katalog-pas/katalog-pas.pdf

23. *Činnost spolku Autistik*. (2023). Spolek Autistik. https://www.autistik.eu/clanky/cinnost-spolku-autistik/

24. Diefenthaler, C. (2023). *Let's hear it for autism assistance dogs!*. Assistance Dogs International. https://assistancedogsinternational.org/blog/2023/04/02/general/let-s-hear-it-for-autism-assistance-dogs/

25. Eisertová, J. (2008). Canisterapie ve světle objektivních poznatků. [Canistherapy in the light of objective knowledge] *KONTAKT, Suppl.2, 10*, 107. https://www.proquest.com/scholarly-journals/canisterapie-ve-světle-objektivních-poznatků/docview/2830021138/se-2

26. European Society for Animal Assisted Therapy. (2013). *Statuten*. https://www.esaat.org/shared-files/403/?ESAAT_Statuten_ab_2013_21.09.2013-1.pdf

27. Grabowska, I., & Ostrowska, B. (2018). Evaluation of the effectiveness of canine assisted therapy as a complementary method of rehabilitation in disabled children. *Physiotherapy Quarterly*, *26*(3), 18-27. https://doi.org/10.5114/pq.2018.78376

28. Griffin, T. C. (2020) Empirical Support for Therapy Animal Interventions. [White paper]. Pet Partners. https://petpartners.org/learn/benefits-human-animal-bond/

29. Guillen Guzmán, E., Sastre Rodríguez, L., Santamarina-Perez, P., Hermida Barros, L., García Giralt, M., Domenec Elizalde, E., Ristol Ubach, F., Romero Gonzalez, M., Pastor Yuste, Y., Diaz Téllez, C., Romero Cela, S., Real Gisbert, L., Salmeron Medina, M., Ballesteros-Urpi, A., & Morer Liñan, A. (2022). The Benefits of Dog-Assisted Therapy as Complementary Treatment in a Children's Mental Health Day Hospital. *Animals : an open access journal from MDPI*, *12*(20), 2841. https://doi.org/10.3390/ani12202841

30. Hardy, K. K., & Weston, R. N. (2020). Canine-assisted therapy for children with autism spectrum disorder: A systematic review. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, *7*(2), 197-204. https://doi.org/10.1007/s40489-019-00188-5

31. Hill, J., Ziviani, J., Driscoll, C., & Cawdell-Smith, J. (2019). Can Canine-Assisted Interventions Affect the Social Behaviours of Children on the Autism Spectrum? A Systematic Review. In *Review Journal of Autism and Developmental Disorders* (Vol. 6, Issue 1, pp. 13–25). Springer New York LLC. https://doi.org/10.1007/s40489-018-0151-7

32. Holá, D. E. (2022). *Co je neurodiverzita a kdo je neurodivergentní?* ATYP Magazín. https://atypmagazin.cz/co-je-

neurodiverzita-a-kdo-je-neurodivergentni-neurodiverzni-nebo-neurodivergentni/

33. IAHAIO. (2018). IAHAIO White Paper: Definitions for Animal Assisted Intervention and Guidelines for Wellness of Animals Involved. https://iahaio.org/wp/wp-content/uploads/2021/01/iahaio-white-paper-2018-english.pdf

34. *Jak pomůžete vy*. (2018). Helppess. https://helppes.cz/vase-pomoc/jak-pomuzete-vy/

35. Jaarsma, P., & Welin, S. (2012). Autism as a natural human variation: reflections on the claims of the neurodiversity movement. *Health care analysis : HCA : journal of health philosophy and policy*, *20*(1), 20–30. https://doi.org/10.1007/s10728-011-0169-9

36. Jdeme Autistům Naproti z.s. (2022). *Výroční zpráva za rok 2022*. Jdeme Autistům Naproti. http://www.jan-olomouc.cz/userFiles/vyrocni_zprava_2022.pdf

37. Keating, C. T., Hickman, L., Leung, J., Monk, R., Montgomery, A., Heath, H., & Sowden, S. (2022). Autism-related language preferences of English-speaking individuals across the globe: A mixed methods investigation. *Autism Research*, *16*(2), 406–428. https://doi.org/10.1002/aur.2864

38. Knapp, B. (2021). *ESAAT European Society for Animal Assisted Therapy*. https://www.esaat.org/en/

39. *Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb*. (n.d.). Ministerstvo práce a sociálních věcí. https://www.mpsv.cz/koncepce-podpory-transformace-pobytovych-socialnich-sluzeb

40. Kotroni, P., Bonoti, F., & Mavropoulou, S. (2018). Children with autism can express social emotions in their drawings. *International journal of developmental disabilities*, *65*(4), 248–256. https://doi.org/10.1080/20473869.2018.1434855

41. Křečková, M., & Šimáček, M. (2018). *Dostupnost služeb pro lidi s poruchou autistického spektra v ČR a Evropě – analýza a inspirace*. Naděje pro děti úplňku. https://www.detiuplnku.cz/wp-content/uploads/2018/11/Deti-uplnku-analyza-dostupnosti-sluzeb_e.pdf

42. KŘESADLO HK – Centrum pomoci lidem s PAS, z.ú. (2022). *Výroční zpráva 2022*. KŘESADLO HK – Centrum pomoci lidem s PAS, z.ú. https://kresadlohk.cz/storage/download-files/VYROCNI-ZPRAVA-2022.pdf

43. Lai, M. C., Lombardo, M. V., & Baron-Cohen, S. (2014). Autism. *Lancet (London, England)*, *383*(9920), 896–910. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(13)61539-1

44. Leighton, S. C., Rodriguez, K. E., Nieforth, L. O., & O'Haire, M. E. (2023). Service dogs for autistic children and family system functioning: a constant comparative analysis. *Frontiers in psychiatry*, *14*, 1210095. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2023.1210095

45. Lord, C., Brugha, T. S., Charman, T., Cusack, J., Dumas, G., Frazier, T., Jones, E. J. H., Jones, R. M., Pickles, A., State, M. W., Taylor, J. L., & Veenstra-VanderWeele, J. (2020). Autism spectrum disorder. *Nature reviews. Disease primers*, *6*(1), 5. https://doi.org/10.1038/s41572-019-0138-4

46. London, M. D., Mackenzie, L., Lovarini, M., Dickson, C., & Alvarez-Campos, A. (2020). Animal Assisted Therapy for Children and Adolescents with Autism Spectrum Disorder: Parent perspectives. *Journal of autism and developmental disorders*, *50*(12), 4492–4503. https://doi.org/10.1007/s10803-020-04512-5

47. *Manuál transformace ústavů. Deinstitucionalizace sociálních služeb*. (2013). Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. http://www.trass.cz/archive_2015/files/5-dok-dopor-postupy(8)_ManualTransformaceTisk-Text.pdf

48. *Mateřská škola při NAUTIS*. (2024). Nautis. https://www.nautis.cz/portfolio/materska-skola-a-detska-skupina-mysonet/materska-skola-pri-nautis

49. MKN-10: Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize. Tabelární část. Aktualizované vydání k 1. 1. 2023 https://mkn10.uzis.cz/

50. Národní centrum podpory transformace sociálních služeb. (2013). *Konceptualizace a vymezení společenských efektů (přínosů) transformace ústavních služeb na služby komunitní v ČR: Studie benefitů procesu transformace*. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. http://www.trass.cz/archive_2015/files/5-dok-analyzy05.pdf

51. *Naše registrované služby*. (n.d.). Centrum pomoci lidem s poruchou autistického spektra (PAS). https://kresadlohk.cz/#nase-sluzby

52. *Nevládní neziskové organizace*. (n.d.). Autistické centrum. https://www.autismus.ped.muni.cz/organizace

53. Ošlejšková, H. (2006). Autismus. Neurologické, behaviorální a kognitivní projevy. *Pediatrie pro praxi*, *4*, 189-191. https://www.neurologiepropraxi.cz/pdfs/neu/2006/04/04.pdf

54. Ošlejšková, H. (2008). Poruchy autistického spektra: poruchy vyvíjejícího se mozku. *Pediatrie pro praxi*, *9*(2), 80-84. https://www.solen.cz/pdfs/ped/2008/02/03.pdf

55. *O nás*. (2024). Nautis. https://www.nautis.cz/o-nas

56. Palme, K. (2016). *Služby v oblasti bydlení pro dospělé osoby s autismem v ČR* [Rigorózní práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra Sociální práce]. https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/1202/150033569.pdf?sequence=1&isAllowed=y

57. Paredes-Ramos, P., Pérez-Pouchoulén, M., García-Bañuelos, P., Martínez-Conde, R., Rioux, M., Manzo, J., & Coria-Avila, G. (2012). *El uso del perro en el tratamiento del trastorno espectro autista Use of dog in the treatment of Autism Spectrum Disorder*. http://www.uv.mx/eneurobiologia/vols/2012/6/6.html

58. Paspoint, z. ú. (2022). *Výroční zpráva 2022*. Paspoint, z. ú. https://www.paspoint.cz/content/uploads/2023/06/Paspoint_vyrocni_zprava_2022_A5.pdf

59. Pastieriková, L. (2013). *Poruchy autistického spektra*. Univerzita Palackého v Olomouci. https://uss.upol.cz/wp-content/uploads/2015/01/Poruchy-autistickeho-spektra_Pastierikova.pdf

60. Pes pro tebe, z. s. (2022). *Výroční zpráva 2022*. https://www.pesprotebe.com/files/Vyrocni%20zprava%202022%20komprimovane.pdf

61. Pet Partners. (2023, July 17). *Glossary - Pet partners*. https://petpartners.org/publications/glossary/

62. Pet Partners. (2023a, July 27). *History - Pet partners*. https://petpartners.org/about/history/

63. Pet Partners. (2021). *Standards of Practice for Animal-Assisted Interventions*. https://therapyanimalstandards.org/__static/ae18e35bfd13b99794e575b6efce7ab6/aaistandardsofpractice.pdf?dl=1

64. Pomáháme psím srdcem, z.s. (2018). *Výroční zpráva 2018*. Pomáháme psím srdcem. https://asistencni-pes.cz/wp-content/uploads/2021/12/Vyrocni-zprava-2018.pdf

65. *Popis kampaně*. (2016). Milionový pes. https://www.milionovy-pes.cz/

66. Potměšilová, P. (2016). Artefiletika a její možnosti využití u dětí se sluchovým postižením. *Paidagogos*, *2016*(2), 49-62. https://paidagogos.net/issues/2016/2/article.php?id=3

67. Pragerová, K. (2022). *Asistenční pes je pro dítě s PAS pomocník i komunikační most*. AutismPort. https://autismport.cz/o-autistickem-spektru/detail/asistencni-pes-je-pro-dite-s-pas-pomocnik-i-komunikacni-most

68. Rehn, A. K., Caruso, V. R., & Kumar, S. (2023). The effectiveness of animal-assisted therapy for children and adolescents with autism spectrum disorder: A systematic review. In *Complementary Therapies in Clinical Practice* (Vol. 50). Churchill Livingstone. https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2022.101719

69. Richter, R. (2014). *5 Questions: Temple Grandin discusses autism, animal communication*. Stanford Medicine. https://med.stanford.edu/news/all-news/2014/11/5-questions--temple-grandin-discusses-autism--animal-communicati.html

70. Richterová, B., Kubíčková, H., Kubíčková, H., Sekera, O., Cisovská, H., & Šimlová, Ž. (2020). *Akční výzkum v teorii a praxi*. Pedagogická fakulta Ostravské univerzity. https://doi.org/10.15452/AV.2020.01.0001

71. Rodová, V., & Lojdová, K. (2016). Artefiletika jako cesta k životním hodnotám. *Komenský: časopis pro učitele základní školy*, *141*(2), 5-12. https://milenova.9e.cz/wp-content/uploads/02_141.pdf

72. Ruka pro život o.p.s. (2022). *Výroční zpráva o činnosti 2022*. Ruka pro život. https://www.rukaprozivot.cz/wp-content/uploads/sites/249/2023/08/vyrocni_zprava_2022.pdf

73. Slavík, J. (2017). Exprese jako způsob poznávání. *Kultura, umění a výchova*, *5*(1). https://www.kuv.upol.cz/post/exprese-jako-zp%C5%AFsob-pozn%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD

74. *Sociální služby*. (2022). PIAFA Vyškov, z. ú. https://www.piafa.cz/socialni-sluzby

75. Stevenson, K., Jarred, S., Hinchcliffe, V., & Roberts, K. (2015). Can a dog be used as a motivator to develop social interaction and engagement with teachers for students with autism? *Support for Learning*, *30*(4), 341–363. https://doi.org/10.1111/1467-9604.12105

76. Šabatová, A. (2018). *Dostupnost sociálních služeb pro osoby s poruchou autistického spektra: Výzkum veřejné ochránkyně práv*. https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/45_2018_OZP_VV_VYZKUMNA_ZPRAVA-final.pdf

77. Šlégrová, L. (2013). *Využití canisterapie v psychoterapii u dětí předškolního a mladšího školního věku* [Rigorózní práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra psychologie]. https://theses.cz/id/nu62f1/15931048

78. *Štefan a Rufus*. (2022). Pomáháme psím srdcem. https://asistencni-pes.cz/campaigns/stefan-a-rufus/

79. Šťastná, T. (2024). *Osobnosti: Temple Grandinová: Z neverbálního dítěte světově uznávanou vědkyní i sebeobhájkyní*. AutismPort. https://autismport.cz/osobnosti-s-autismem?fbclid=IwAR2eJ-rJsBbdbN64JrzfJi52Q1kr-vZi8AtI9pvUakQhCMx89TswiUexEIY7s_aem_AUHpy1v8NKRahq

QWusMha2_7EJoE4QrYmBPdcjl-MoKz2U4ojKD1Wy8S7ylJ8gsracL8nk0A7J5zX0ZVVxQNDn_KJ#heading-18977

80. Thorová, K. (2023). *Porucha autistického spektra dle Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN 11)*. Národní ústav pro autismus, z.ú.,. https://autismport.cz/o-autistickem-spektru/detail/porucha-autistickeho-spektra-dle-mezinarodni-klasifikace-nemoci-mkn-11

81. Thorová, K., & Šporclová, V. (2012). Poruchy autistického spektra v dospělosti. *Psychiatrie pro praxi*, *13*(3), 116-119. https://www.psychiatriepropraxi.cz/pdfs/psy/2012/03/06.pdf

82. Tvrdá, A. (2020). Canisterapie u jedinců s poruchami autistického spektra. In J. Bicková (Ed.), *Zooterapie v kostce* (pp. 64-70). Portál.

83. Valenta, M. (2015a). *Metodika práce asistenta pedagoga: Artbrut a artefiletika*. Univerzita Palackého v Olomouci. https://inkluze.upol.cz/ebooks/metodika-prurez-20/metodika-prurez-20.pdf

84. Vítej... o. p. s. (2021). *Výroční zpráva 2021*. https://www.vitej.com/_files/ugd/3751db_9269c138078b4fb0a8b58a078bd8e03a.pdf

85. Verhoeven, R., Butter, R., Martens, R., & Enders-Slegers, M. J. (2023). Animal-Assisted Education: Exploratory Research on the Positive Impact of Dogs on Behavioral and Emotional Outcomes of Elementary School Students. *Children (Basel, Switzerland)*, *10*(8), 1316. https://doi.org/10.3390/children10081316

86. Walker, N. (2022). *Neurodiverzita: některé základní pojmy a definice*. Neurodiverzita. https://www.neurodiverzita.cz/2022/05/31/neurodiverzita-nektere-zakladni-pojmy-a-definice/

87. World Health Organization. (2019). *International statistical classification of diseases and related health problems* (11th ed.). https://icd.who.int/

88. *What Is AAI?* (2022). Association of Animal-Assisted Intervention Professionals. https://www.aaaiponline.org/what-is-aai-

89. Wijker, C., Van Der Steen, S., Spek, A., Leontjevas, R., & Enders-Slegers, M. (2020). Social Development of Adults with Autism Spectrum Disorder During Dog-Assisted Therapy: A Detailed Observational Analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health/International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(16), 5922. https://doi.org/10.3390/ijerph17165922

90. Widder, H. (2021). *ESAAT About Us*. (B. Knapp), ESAAT. https://www.esaat.org/en/about-us/

91. *Writing Respectfully: Person-First and Identity-First Language*. (2023). National Institutes of Health. https://www.nih.gov/about-nih/what-we-do/science-health-public-trust/perspectives/writing-respectfully-person-first-identity-first-language

92. Zumrová, A. (2022). Autistický pacient v ordinaci (dětského) neurologa. *Neurologie pro praxi*, *23*(2), 155-160. https://www.solen.cz/pdfs/neu/2022/02/10.pdf

93. Zvolský, M., Linda, J., Těšitelová, V., Dušek, L., Daňková, Š., Hanušová, K., Krejčová, D., & Voborník, J. (2023). *Implementační plán zavedení MKN-11 v ČR*. https://www.uzis.cz/res/file/klasifikace/mkn/mkn-11-cz-implementacni-plan.pdf

94. Za sklem, o. s. (2021). *Výroční zpráva 2021*. Za sklem, o. s. https://www.zasklem.cz/wp-content/uploads/2022/10/VZ-2021-2-2.pdf

95. Za sklem, o. s. (2022). *Výroční zpráva 2022*. Za sklem, o. s. https://www.zasklem.cz/wp-content/uploads/2023/10/VZ-2022.pdf-8.pdf

96. *Zákon č. 108/2006 Sb. zákon o sociálních službách, ve znění zákona č. 328/2021 Sb.* (2006). https://ppropo.mpsv.cz/zakon_108_2006

97. *Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění zákona č. 501/2020 Sb.* (1992). https://www.e-sbirka.cz/sb/2020/501?zalozka=text

Příloha A Výtvarná reflexe participantů

Obrázek 1: Adam –2. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 2: Katka – 1. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 3: Katka – 2. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 4: Katka – 3. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 5: Katka – 4. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 6: Katka – 5. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

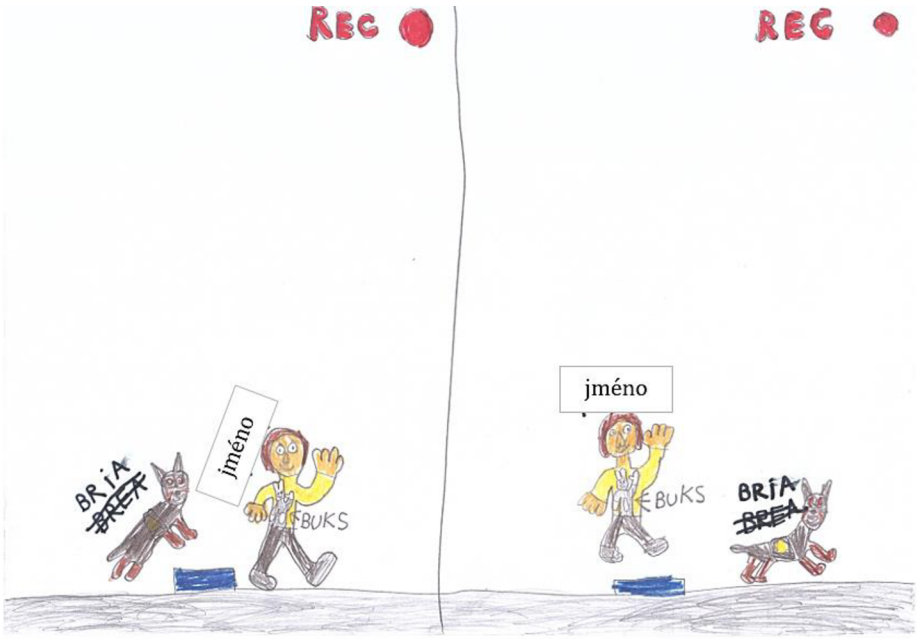

Obrázek 7: Vojtěch – 1. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 8: Vojtěch – 2. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 9: Vojtěch – 3. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 10: Vojtěch – 4. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Obrázek 11: Vojtěch – 5. setkání. Zdroj: archiv autora závěrečné práce.

Příloha B Záznamový arch

Jméno dítěte, věk:						
Datum pozorování:						
Pořadí canisterapeutické jednotky:						
Škála	1	2	3	4	5	X
Fyzický kontakt se psem						
Nechá se od psa olíznout						
Nabídne pamlsek						
Pohladí psa						
Češe psa hřebenem						
Vede psa na vodítku						
Vezme si od psa míček						
Hází psovi míček						
Je se psem v sedacím vaku						
Má zájem o samostatný spontánní kontakt se psem						
Hra						
Má zájem o činnosti, při kterých je pes aktivní						
Má zájem o činnosti spojené s tematikou psů						
Učí se vytvářet se psem nová pravidla hry						
Spontánně vytváří nové hry se psem						
Komunikace a sociální interakce						
Pozoruje psa, když pes není zahrnut do činnosti						
Pozoruje psa, když je pes zahrnut do činnosti						
Komunikuje se psem						
Komunikuje s výzkumníkem						
Mluví o tématech nesouvisejících se psem						
Mluví o tématech souvisejících se psem						
Opakuje věty po výzkumníkovi						
Emoce, empatie						
Chce psa odměnit						
Vykazuje známky strachu						
Vcítí se do pocitů psa						
Převažují pozitivní emoce						
Upřednostňuje potřeby psa před svými						
Zklidní se v přítomnosti psa						
Pes je motivací k vykonání určité činnosti						

Chování						
Přizpůsobí se konkrétní činnosti						
Respektuje osobní prostor zvířete, je-li o to požádán						
Pes posiluje funkční chování při hře						
Pes vytváří funkční rituály v chování u klienta						
Pes eliminuje nefunkční jednání klienta při zadané činnosti						
Je schopen pod vedením terapeuta korigovat nefunkční jednání						
Pes pomáhá strukturovat činnost klienta (v čase a prostoru)						
Napodobuje chování výzkumníka						

Příloha C Informace o výzkumu

Informace o výzkumu

Název tématu a druh práce: Vliv canisterapie na sebepojetí dítěte a dospívajícího s PAS v interpretační rovině artefiletiky, bakalářská
Hlavní řešitel: Julie Rychtecká, 511461
Vedoucí práce: Mgr. Pavel Sochor, Ph.D.
Pracoviště: Katedra speciální a inkluzivní pedagogiky, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

O čem je tento výzkumný projekt?
Cílem práce je shrnout dosavadní teoretické poznatky z oblasti psychopedie, canisterapie a arteterapie, vymezit základní pojmy a uvést čtenáře do problematiky probíraného tématu. Praktická část bakalářské práce si klade za cíl zmapovat prožitek osoby s handicapem během kontaktu s terapeutickým psem prostřednictvím výtvarného vyjádření.

Jak bude účast probíhat?
Účastníka/ci v průběhu výzkumu čekají aktivity za pomoci psa a následné výtvarné vyjádření. Součástí výzkumu jsou i polostrukturované rozhovory s rodiči účastníků, které proběhnou bezprostředně po setkání.
Sběr dat pro potřeby výzkumu bude probíhat nejpozději do konce února. Následně proběhne analýza a interpretace dat, která již nebude potřebovat asistenci účastníků.
Canisterapeutické aktivity budou probíhat celkem v 5 setkáních, která budou ukončena výtvarným tvořením. Poslední, páté setkání bude věnováno výtvarné sebereflexi.
Průběh výzkumu bude nahráván na mobilní telefon, nahrávky budou po ukončení výzkumu zničeny.
Co brání účasti v tomto výzkumu?
Kontraindikací účasti na výzkumu je alergie na psí srst a strach ze psů.
Jaké jsou výhody/odměna za účast v tomto výzkumu?
Odměnou za podílení se na tomto výzkumu je možnost využít bezplatné canisterapeutické intervence s přesahem do výtvarného tvoření a získat tak cennou osobní zkušenost. Závěry výzkumu Vám budou představeny. V neposlední řadě svou účastí přispějete k rozšíření současného vědeckého poznání v oblasti canisterapie a zlepšování přístupu canisterapeutů k dětem s PAS.

Jaké osobní údaje jsou v tomto výzkumném projektu sbírány?
základní demografické údaje (věk, pohlaví)
údaje o zdravotním stavu (anamnéza, diagnóza),
odpovědi z polostrukturovaných rozhovorů,
audio a video nahrávky,
vlastní poznámky výzkumníka o průběhu výzkumu
kontaktní údaje (e-mail, telefon) pouze pro potřebu kontaktování v případě nutnosti, data nebudou publikována

Jak budou osobní údaje zpracovávány?
Získané údaje budou zpracovávány v tzv. pseudonymizované podobě. Na počátku realizace výzkumu Vám bude přidělen unikátní kód, pod kterým budou ukládána veškerá data z měření, sběru vzorků a dotazování. Soubor obsahující převod jména na kód (kódovací klíč) umožňující propojení údajů bude mít k dispozici pouze hlavní řešitel projektu a bude uložen odděleně od ostatních dat.
Nahrávky budou po pořízení přepsány do textové podoby a bezprostředně po ukončení výzkumu smazány. Jména a další údaje budou nahrazeny pseudonymy.

Jak dlouho budou osobní údaje uloženy?
Vaše osobní údaje budu uchovávat pouze po dobu psaní závěrečné práce, poté bude kódovací klíč nenávratně smazán a tím budou získané údaje anonymizovány, tj. převedeny do podoby, která neumožňuje Vaši identifikaci.
Vaše kontaktní údaje (e-mail, telefon) budou použity pouze pro účely tohoto projektu a po odevzdání závěrečné práce budou smazány.
Povinně poskytované informace dle Obecného nařízení o ochraně osobních údajů (EU 2016/679, GDPR)
Vaše osobní údaje budeme zpracovávat na základě Vámi uděleného souhlasu pro účely výzkumu v oblasti speciální pedagogiky.
Správce osobních údajů: Julie Rychtecká, Poříčí 623/7, 603 00 Brno, 511461@mail.muni.cz
Kontakt na pověřence pro ochranu osobních údajů Masarykovy univerzity: poverenec@muni.cz

Vaše práva v souvislosti se zpracováním osobních údajů:

- požadovat přístup k osobním údajům týkajícím se Vaší osoby, jejich opravu nebo výmaz, popřípadě omezení zpracování;
- podat stížnost dozorovému orgánu (Úřad pro ochranu osobních údajů, www.uoou.cz) v případě, že se domníváte, že zpracování osobních údajů probíhá v rozporu s právními předpisy;
- souhlas se zpracováním osobních údajů udělený níže kdykoliv odvolat, aniž by za to hrozila jakákoliv sankce či znevýhodnění, a to oznámením na kontaktní údaje správce osobních údajů. Zákonnost zpracování údajů před odvoláním souhlasu tím není dotčena.

Je účast v tomto výzkumu povinná?
Účast na výzkumu je zcela dobrovolná a máte právo odstoupit z výzkumu bez udání důvodu, a to až do ukončení posledního měření.
Kde se dozvědět více?
Pokud máte jakékoliv doplňující dotazy ohledně tohoto výzkumu, můžete se obrátit na vedoucího mé bakalářské práce, pana Mgr. Pavla Sochora, Ph.D. prostřednictvím e-mailu 42831@mail.muni.cz

+ Formulář tohoto souhlasu bude vždy uložen odděleně od ostatních dokumentů.

Příloha D Vzor informovaného souhlasu

Souhlas s účastí nezletilého dítěte ve výzkumu a zpracováním osobních údajů

(pro zákonného zástupce nezletilého dítěte)

Na základě výše uvedených informací:
Souhlasím s účastí dítěte v uvedeném výzkumném projektu Vliv canisterapie na sebepojetí dítěte a dospívajícího s PAS v interpretační rovině artefiletiky.
Souhlasím s výše uvedeným zpracováním osobních údajů pro výzkumné účely.

Jméno a příjmení zákonného zástupce: .....
Jméno a příjmení dítěte: .....

Podpis zákonného zástupce: .....
V ..... dne: .....

Za výzkumný tým:

Jméno a příjmení: .....
Podpis: .....
V ..... dne: .....

Jeden výtisk tohoto souhlasu obdrží účastník/účastnice a jeden si ponechá výzkumný tým.

Souhlas s účastí ve výzkumu a zpracováním osobních údajů

Na základě výše uvedených informací:
Souhlasím s účastí v uvedeném výzkumném projektu Vliv canisterapie na sebepojetí dítěte a dospívajícího s PAS v interpretační rovině artefiletiky.
Souhlasím s výše uvedeným zpracováním osobních údajů pro výzkumné účely.

Jméno a příjmení: ....
V ..... dne: .....

Za výzkumný tým:

Jméno a příjmení: .....
Podpis: .....
V ..... dne: .....

Jeden výtisk tohoto souhlasu obdrží účastník/účastnice a jeden si ponechá výzkumný tým.

Souhlas s účastí ve výzkumu a zpracováním osobních údajů
(pro vedoucího pracovníka instituce a organizace)

Na základě výše uvedených informací:
Souhlasím s účastí pracovníků/pracovnic a klientů/klientek naší organizace v uvedeném výzkumném projektu Vliv canisterapie na sebepojetí dítěte a dospívajícího s PAS v interpretační rovině artefiletiky
Souhlasím s výše uvedeným zpracováním osobních údajů pro výzkumné účely.

Jméno a příjmení zástupce organizace: .....

Podpis zástupce: .....
V ..... dne: .....

Za výzkumný tým:

Jméno a příjmení: .....
Podpis: .....
V ..... dne: .....

Jeden výtisk tohoto souhlasu obdrží účastník/účastnice a jeden si ponechá výzkumný tým.